

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка**

**Географічний факультет
Кафедра геоекології та гідрології**

Кваліфікаційна робота

**РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ЗАЛІЩИЦЬКІЙ
МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Спеціальність 101 Екологія

Освітня програма «Екологія»

Здобувачки другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Бабій Марія Володимирівна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Стецько Надія Петрівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат географічних наук, доцент
Мариняк Ярослав Омелянович

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Бабій М. В. Рекреаційне природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді: сучасний стан та перспективи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 101 Екологія. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2025. 66 с.

У кваліфікаційній магістерській роботі проаналізовано теоретико-методологічні основи рекреаційного природокористування. З'ясовано історичні аспекти рекреації у Заліщицькій міській територіальній громаді. Розглянуто соціальні та економічні аспекти рекреаційного природокористування цього регіону. Охарактеризовано природно-заповідні об'єкти цієї території та їх значення для екологічного туризму. У структурі господарства громади виявлено перспективні напрями розвитку рекреаційного природокористування згідно концепції сталого розвитку. Обґрунтовано важливість еколого-освітньої діяльності у Заліщицькій міській територіальній громаді.

Ключові слова: Заліщицька міська територіальна громада, рекреаційне природокористування, рекреаційні ресурси, економічна, соціальна, природоохоронна функції, природно-заповідні території.

ABSTRACT

Babii M. V. Recreational nature use in the Zalishchyky urban territorial community: current status and prospects. Qualification work for obtaining the educational degree "Master" in the specialty 101 Ecology. TNPU named after V. Hnatyuk. Ternopil, 2025. 66 p.

The master's thesis analyzes the theoretical and methodological foundations of recreational nature use. It examines the historical aspects of recreation in the Zalishchyky municipal community. The social and economic aspects of recreational nature use in this region are considered. The nature reserve sites in this territory and their significance for ecological tourism are characterized. Promising directions for the development of recreational nature use in accordance with the concept of sustainable development are identifying in the structure of the community's economy. The importance of ecological and educational activities in the Zalishchyky urban community is substantiated.

Key words: Zalishchytska urban territorial community, recreational nature use, recreational resources, economic, social, environmental functions, nature reserves.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	
1.1. Особливості рекреаційного природокористування	7
1.2. Методичні основи дослідження рекреаційного природокористування	11
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ЗАЛІЩИЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДІ	
2.1. Історичний аспект рекреаційного природокористування у Заліщицькій міській територіальній громаді	20
2.2. Соціальна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді	25
2.3. Економічна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді	41
2.4. Природоохоронна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді	46
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3 РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РАМКАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗАЛІЩИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
3.1. Перспективні напрями розвитку рекреаційного природокористування в рамках сталого розвитку	57
3.2. Освітня діяльність екологічного спрямування в територіальних громадах	62
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Умовою розвитку рекреаційного природокористування є рекреаційні ресурси, які забезпечують потреби населення у відпочинку, оздоровленні, науковому та культурному зростанню. Зважаючи на рекреаційні потреби у Західних регіонах України важливо проводити наукові дослідження на рівні адміністративних районів, територіальних громад щодо раціонального рекреаційного природокористування.

Рекреаційне природокористування сприяє збереженню, відновленню найбільш унікальних природних, антропогенно створених рекреаційних ресурсів, які використовуються для лікування, оздоровлення, відпочинку, спортивних занять та ін., видах рекреаційної діяльності, яка є необхідним процесом у житті кожної людини. Рекреаційне природокористування незалежно від масштабів охоплення території має важливе значення для розвитку соціальної сфери в регіоні. Рекреаційне природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді виконує основні функції: соціальну, економічну, природоохоронну на принципах сталого розвитку.

Питанням рекреації та рекреаційного природокористування в Україні займалися такі вчені, як О.О. Бейдик, М.Г. Ігнатенко, Л.М. Корецький, В.С. Кравців, С.П. Кузик, І.Р. Кузик, П.О. Масляк, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Д. Пістун, В.П. Руденко, Н.М. Сажнева, І.В. Смаль, Н.П. Стецько, О.Г. Топчієв, Н.В. Фоменко, Л.П. Царик, П.Л. Царик, О.І. Шаблій, І.М. Яковенко, та ін. Багато положень з теорії і практики рекреаційного природокористування вимагають детального вивчення та сучасного бачення.

Об'єктом дослідження – є ресурси Заліщицької міської територіальної громади, які забезпечують виконання функцій рекреаційного природокористування при розв'язанні господарських завдань.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є рекреаційне природокористування та його основні функції у Заліщицькій міській територіальній громаді.

Наукове та практичне значення роботи. Результати дослідження мають важливе прикладне значення та можуть бути використані при плануванні розвитку рекреаційної інфраструктури у інших міських територіальних громадах. Конкретні пропозиції щодо вдосконалення функціонально-територіальної структури, природоохоронних аспектів Заліщицької міської територіальної громади можуть бути використані органами територіального управління, органами місцевого самоврядування в процесі складання програм соціально-економічного розвитку Чортківського району, Тернопільської області і схем районного планування.

Проведено аналіз особливостей організації рекреаційного природокористування, досліджено основні функції рекреаційного природокористування в організації господарської діяльності Заліщицької міської територіальної громади.

Мета та завдання. Метою проведення цього дослідження є вивчення основних функцій рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- вивчити теоретико – методологічні аспекти рекреаційного природокористування;
- обґрунтувати методичні основи дослідження рекреаційного природокористування;
- встановити роль історичного чинника у рекреаційному природокористуванні Заліщицької міської територіальної громади;
- проаналізувати роль соціальної функції рекреаційного природокористування в межах громади;

- з'ясувати значення економічної функції рекреаційного природокористування для розвитку соціальної і виробничої інфраструктури на території Заліщицької міської територіальної громади;

- обґрунтувати важливість природо-заповідних об'єктів для рекреаційного природокористування;

- окреслити напрями розвитку рекреаційного природокористування в рамках сталого розвитку Заліщицької міської територіальної громади;

- обґрунтувати питання збереження та відновлення рекреаційних ресурсів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися системний підхід, а також методи: статистичний, порівняльний, описовий, картографічний, польових досліджень, геоекологічний аналіз, математичного моделювання, літературний.

Структура та обсяг роботи. Повний обсяг магістерської роботи становить 78 сторінок друкованого тексту, у тому числі основна частина (вступ, три розділи, висновки) – 66 сторінок. Робота містить 9 таблиць, 15 рисунків і 2 додатки. Список використаних джерел складається із 55 найменування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1.1. Особливості рекреаційного природокористування

Через постійну взаємодію суспільства з природою створюються напрями діяльності із залученням природного середовища, яке здатне функціонально задовольняти потреби людини у відпочинку, оздоровленні, туристичній діяльності. Здавна людина надавала перевагу освоєнню територій, які повноцінно могли задовільнити її потреби в комфортних умовах для проживання, багатою мінерально-сировинною базою для розвитку різнопланового господарства формування структури промислових комплексів та ін. Сучасні високорозвинуті суспільства керуються політикою сталого розвитку, ефективного використання природних умов та ресурсів незалежно від рівня та глибини освоєння територій, яке включає задоволення потреби людей у різних матеріальних цінностях. Окремо ми можемо виділити відношення людини, щодо природного середовища, його компонентів які здатні задовільнити потреби людей у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнавальній діяльності, загалом рекреаційні діяльності. Фоменко Н.В. [46] трактує природокористування як «основну форму взаємодії суспільства і природного середовища, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на освоєння, використання, перетворення, відновлення, охорону природних ресурсів, відображає зв'язки між виробництвом, населенням і оточуючим середовищем». Окремо виділяючи вплив людини на природне середовище в процесі рекреації, де на його думку «природа виступає одним з провідних факторів відпочинку і оздоровлення, відновлення фізичних і нервово-психічних сил людини» а також підкреслює про «історичну закономірність взаємодії суспільства і природи яка проявляється в розширенні впливу людини на природу при зростанні темпів економічного розвитку і усвідомленні необхідності збереження природного середовища при зростаючому значенні його рекреаційної функції».

У другій половині XX ст. в Україні сформувалися основні центри дослідження у галузі рекреаційної географії, вони і сьогодні представлені

університетськими містами Київ, Львів, Чернівці. Науковці Національних університетів, науково-дослідних інститутів, інституту містобудування та містобудування, Інституту географії НАН України розвивали питання рекреаційного природокористування.

Бейдик О.О. у своїй монографії систематизував методологічні основи та вдосконалив методику дослідження рекреаційних ресурсів, розширив уявлення про їх структуру, провів ресурсно-рекреаційну оцінку та паспортизацію адміністративно-територіальних суб'єктів України та ін.

Систематичні наукові дослідження в галузі рекреації, розвитку рекреаційної діяльності в Україні та механізму її дії у конкретних соціально-економічних та природних умовах, функціонування соціальної сфери сформували бачення напрямків рекреаційного природокористування.

Рекреаційне природокористування, як один із видів взаємодії людини із природним середовищем на думку Яковенка І. може бути трьох типів: екстенсивний, перехідний від екстенсивного до інтенсивного і інтенсивний. Екстенсивний тип рекреаційного природокористування на думку науковиці передбачає «розвиток якого пов'язаний із збільшенням числа рекреантів і обсягів рекреаційних послуг за рахунок розширення площ рекреаційних угідь і яке регулюється здатністю природних комплексів до самовідновлення», Інтенсивний тип рекреаційного природокористування характеризується більшою «рекреаційною віддачою з одинці угідь за рахунок значного вкладення коштів і людської праці в комплекс заходів, спрямованих на збільшення ресурсного потенціалу й відтворювальних засобів природного середовища. Такий підхід для розвитку рекреаційного природокористування є актуальний для територій які потребують вдосконалення структури рекреаційних систем, їх функціональної спеціалізації, раціонального використання території, задоволення потреб у різних видах рекреаційної діяльності» [54].

Нудельман М. визначив три основні функції рекреаційного природокористування «потреба в яких виникає при розв'язанні господарських завдань», це соціальна – задоволення населення, рекреантів у відпочинку.

оздоровленні, спілкуванні з природою; економічна – відтворення робочої сили рекреантів, формування інфраструктури, яка робить рекреаційний ресурс доступний і комфортний для використання, освоєння, розвиток сфери послуг із залученням місцевого населення; природоохоронна функція – полягає у збереженні природного середовища, сприяння його відновлення з метою раціонального природокористування (Яковлева І.) для подальшого використання у рекреаційній діяльності [33, с. 238].

Питання рекреаційного природокористування, його розвиток через потенціал природних рекреаційних ресурсів України досліджували М.Г. Ігнатенко, Л.М. Корецький, В.С. Кравців, С.П. Кузик, І.Р. Кузик, П.О. Масляк, К.І. Кілінська, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Д. Пістун, В.П. Руденко, І.В. Смаль, Н.П. Стецько, О.Г. Топчієв, Н.В. Фоменко, Л.П. Царик, П.Л. Царик, О.І. Шаблій, и такі українські вчені як Рудова Т, Руденко Л., Пархоменко А., Гетьман В.

Рекреаційне природокористування відрізняється від інших видів природокористування, так як для організації рекреаційної діяльності освоюються території мальовничі, ціннісні, в природному та історико-культурному аспекті, які приваблюють рекреантів унікальністю. Кожен рекреаційний ресурс потребує оцінки, щодо затребуваності: сприятливою екологічною ситуацією, здатністю витримувати навантаження спричинене рекреантами, потужністю і масштабами економічної ефективності при фінансуванні проектів та ін.

Рекреація може розвиватися у природно-заповідних територіях, при цьому рекреанти повинні дотримуватися природоохоронного режиму, встановленого Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [44, с. 153].

Відповідальними за організацію рекреаційної діяльності є: адміністративні установи, відділення організацій відповідальні за природно-заповідний фонд, власники або орендатори територій ПЗФ і відповідають за їх збереження, охорону та ін.

«Рекреаційна діяльність організовується відповідно до функціонального зонування національних природних і регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників, а також в межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, ботанічних садів, зоопарків, дендропарків» [44, с. 153].

Найбільш поширеною є пізнавальний вид рекреаційної діяльності, який поширений у всіх природно-заповідних об'єктах: заповідниках, заказниках – спостереження, екскурсії, «подорожі які не перевищують 16 годин (в межах світлої частини дня), тобто без ночівлі (без розбиття наметів і розкладання вогнищ), у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами для ознайомлення з визначними місцями, пам'ятками природи, історії, культури, музеями» [44, с. 153].

Популярними є різні види екотуризму, який зорієнтований на пізнання навколишнього природного середовища, відпочинок, оздоровлення.

У Тернопільській області згідно даних Тернопільська обласної військової адміністрації, Управління екології та природних ресурсів в Тернопільській області у 2024 році. Найбільш популярним у рекреантів був національний природний парк «Дністровський каньйон», цьому сприяла активна праця фахівців, які проводять еколого-освітню роботу, екскурсії для різної категорії населення, екологічні форуми у яких беруть участь учні громад, які розміщені у зоні національного парку, сформовані науково-екологічні стежки, інформація про парк в інтернет ресурсах, та ін.

Питання розширення зон рекреації, є актуальними через підвищену активність рекреантів у адміністративних районах, області. Рекреанти змінюють свої уподобання щодо рекреаційної діяльності, що фактично скеровує і функціональні особливості в регіонах.

На сьогоднішній день в час повномасштабного вторгнення російської федерації на території України, а саме окупацію узбережжя Чорного та Азовського морів, скоротились площі рекреаційних зон. Ми спостерігаємо зміни у рекреаційних міграціях українців все більшої популярності набуває короткочасна рекреація, за місцем проживання, відпочинок в межах України,

через статус невиїзних осіб, часті повітряні тривоги та ін. Структура територіально-рекреаційних систем зазнає змін згідно потреб рекреантів, розвивається і функціональність таких територій. Внутрішньо переміщені жителі України масово переселились на західні області України в тому числі Тернопільську область, яка відрізняється розвиненим аграрним сектором господарства, екологічно чистим довкіллям і значним потенціалом природних рекреаційних ресурсів який доцільно розвивати.

1.2. Методичні основи дослідження рекреаційного природокористування

Рекреаційні території України об'єднані у розвинуті функціональні територіально-рекреаційні системи, володіють різноманітними видами рекреаційних ресурсів, складною структурою рекреаційної діяльності. Високі суспільні потреби населення у рекреаційній діяльності сприяли активним, динамічним процесам розвитку територіальних рекреаційних систем. Рекреаційні потреби населення пов'язані із зайнятістю людей у праці: збільшення вільного часу; підвищення рівня фінансовою спроможності населення; формування культури відпочинку - короткочасний, вихідного дня, довго тривалий; зацікавленість роботодавців у ефективному відпочинку працюючих; потреба у пізнанні навколишнього світу через туризм, рекреаційну діяльність. Використання рекреаційних ресурсів, обумовлене їх доступністю, функціональністю саме вони є передумовою формування територіальних рекреаційних систем різного рангу. Рекреаційні ресурси є одним із важливих факторів розвитку рекреаційного природокористування у структурі господарського комплексу районів, територіальних громад та ін.

Топчієв О. під рекреаційними ресурсами розуміє «компоненти природного і антропогенного середовища і феномен соціокультурного характеру, які завдяки властивостям, можуть використовуватись для організації рекреаційної діяльності» [33 с. 186]

Бейдик О. до рекреаційно-туристичних ресурсів включає «об'єкти і явища природного і природно-антропогенного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення і впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність» [33, с. 186]

До рекреаційних ресурсів ми відносимо компоненти природного середовища, історико-культурні об'єкти, які є унікальними, ціннісними за своїми властивостями, естетично привабливі, мають оздоровче, лікувальне значення для розвитку рекреаційних видів діяльності. Соціально-економічні передумови сприяють освоєнню рекреаційних ресурсів, роблять їх доступними для рекреантів, найбільш ефективно розкривають їх потенціал, через потребу населення у рекреаційному природокористуванні. Рекреація як вид діяльності постійно розвивається, змінюються рекреаційні потреби, вимоги до організації рекреаційної діяльності і види рекреаційної діяльності, щодо населення (вік, зайнятість, фінансова спроможність) відповідно змінюються і вимоги до рекреаційних ресурсів. Освоєння рекреаційних ресурсів для рекреаційної діяльності передбачає оцінку природного середовища, природних умов. Раціональне, інтенсивне рекреаційне природокористування може ефективно розвиватися на територіях з об'єктивно проведеною рекреаційною оцінкою рекреаційних ресурсів, їх здатністю до рекреаційного навантаження, самовідновлення, рекреаційною привабливістю і комплексністю щодо рекреаційних видів діяльності.

Рекреаційне природокористування найбільш ефективно розвивається в районах, де території мають пряму спеціалізацію, щодо рекреаційного розвитку на основі природних рекреаційних ресурсів на великих територіях. Однак на сьогоднішній день важливо і доцільно розвивати невеликі рекреаційні території, для місцевих споживачів рекреаційних послуг.

Рекреаційні ресурси є частиною природно-ресурсного потенціалу будь-якого регіону, їх освоєння, організація для функціонально-територіального розвитку залежить від потенційної комплексної оцінки. «Оцінки природних

ресурсів, їх потенціалу закладені в працях Паламарчука М.М., Горленко І.О., Руденка Л.Г. та їх учнів» [32, с.21]. Згідно М.М. Паламарчука «Ресурси оцінюються з точки зору галузевої, функціональної і територіальної структури виробництва» [32, с.21]. На думку В.П. Руденка «Г.О. Бачинським в основу постановки проблеми раціонального природокористування повинен бути покладений соціоекологічний підхід, при оцінці природних ресурсів доцільно враховувати корисність усіх без винятку природних ресурсів, а також охопити весь ланцюг неминучих наслідків від їх експлуатації» [32, с.23]. Руденко В.П. дослідив територіальну диференціацію природно-ресурсного потенціалу України в розрізі Автономної Республіки Крим, адміністративних областей і районів. Зробив аналіз та картографічно оцінив величину, компонентну структуру, показники географічної різноманітності, економічної та територіальної продуктивності мінерального, водного, земельного, лісового, фауністичного, природно-рекреаційного та інтегрального природно-ресурсного потенціалу держави, шляхи раціоналізації природокористування. «Потенціал природних рекреаційних територій визначається через грошову оцінку вільного часу. Вартість вільного часу вимірювалась нами величиною валового суспільного продукту, створеного всіма працюючими за одиницю часу і розрахованого на чисельність усього населення країни, яке використовує ресурси рекреації. Економічна оцінка потенціалу мінеральних вод і лікувальних грязей базувалась на їхніх балансових експлуатаційних запасах і регіональних превентивних витратах» [32, с.172]. Природні рекреаційні ресурси на окремих територіях володіють якісними і кількісними характеристиками, здатні витримувати рекреаційне навантаження, що дозволяє при їх експлуатації формувати напрямки рекреаційного природокористування.

Оцінювання рекреаційних ресурсів на предмет рекреаційного природокористування потребує послідовних етапів, щоб врахувати оцінку всіх компонентів природного середовища, передумови історико-культурних факторів, соціально-економічні умови території. Аналіз та оцінка природних ресурсів, історико культурних передумов, соціально-економічних факторів,

дозволять розкрити основні функції (соціальну, економічні, природоохоронну) природокористування окремої території у нашому випадку Заліщицької міської територіальної громади. Оцінку природно рекреаційного потенціалу згідно методики Руденка В.П. (1989) можна провести дослідивши можливості задоволення нормативних потреб населення в рекреаційних закладах, тривалого і короткочасного відпочинку і туризму. При розрахунках використати потенційні потреби населення в рекреаційних послугах. Високий показник потенціалу рекреаційних ресурсів на рівні громади, району, області формує спеціалізацію території по наданні рекреаційних послуг.

Вчені розглядають методики оцінювання рекреаційних ресурсів на основі медико-біологічного підходу «що враховує їх комфортність для рекреанта і сприятливий вплив на організм людини» В. Стафійчук [35, с. 205]. На думку автора комплексний показник медико-біологічного оцінювання кліматичних рекреаційних ресурсів є система ефективних температур, яка охоплює температуру повітря, відносну вологість, швидкість вітру, сонячну радіацію, довгохвильове випромінювання (див. табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Співвідношення значень параметрів метеоелементів та суб'єктивного відчуття комфортності [35]

Суб'єктивні відчуття	Температура повітря, С	Відносна вологість, %	Швидкість вітру, м/сек.
Холодно. дискомфортно	нижче 15	вище 80	більше 7
Прохолодно	15-20	60-80	до 5-7
Комфортно	20-25	30-60	до 1-4
Субкомфортно, спекотно	26-30	60-80	до 5-7
Дискомфортно, сухо, спекотно	вище 30	30-60	менше 4
Дискомфортно, волого, спекотно	вище 30	вище 80	менше 4

Для кожного із видів рекреаційної діяльності є свої сприятливі умови, дуже індивідуальний підхід щодо комфортності умов для рекреаційної діяльності властивий для рекреанта. Для кожної пори року властиві індивідуальні найбільш сприятливі температури повітря, які дозволяють розвивати рекреаційну

діяльність, відпочинок. Класифікації типів погоди, класифікації типів клімату, їх характеристики дозволяють практично оцінити потенційні можливості рекреаційної території на придатність рекреаційного природокористування.

На основі медико-біологічного і технологічного підходів можна провести оцінку бальнеологічних ресурсів та лікувальних грязей. Для освоєння джерел мінеральних вод важливо знати потенційні об'єми запасів мінеральних лікувальних вод та грязей, їх унікальність і можливість використання для лікування, оздоровлення від захворювань рекреантів. Класифікація і типізація мінеральних вод і лікувальних грязей визначають особливості і унікальність даного ресурсу. Бальнеологічні ресурси інтенсивно використовуються в рекреаційному природокористуванні, вони потребують належної інфраструктури, кваліфікованих кадрів, наукового підходу у застосуванні.

Водні рекреаційні ресурси активно задіяні у рекреаційному природокористуванні, є умовою розвитку рекреаційних видів діяльності на воді: купання, веслування, байдарки і каное, академічна гребля, стрибки з трампліна, водні лижі, моторний спорт, вітрильний спорт та ін. Водні об'єкти оцінюються на придатність їх використання у тих чи інших видах рекреаційної діяльності (моря, озера, річки, водосховища, ставки). Оцінюються на предмет рекреаційної доступності і прибережні території, які є частиною водного об'єкта залученого у рекреаційній діяльності (пляжно-купальний відпочинок).

Великою популярністю користуються для рекреації території у яких поєднуються водні, кліматичні, біологічні, рельєфні, геологічні ресурси – ландшафти. Рекреаційні ландшафти поєднують у собі мальовничість (почленований рельєф, рівнинні місцевості, гірські хребти, долини річок, приозерні території, узбережжя морів та ін.), комфортні температури повітря для оздоровлення, сприятливі температури для водних процедур, лісові масиви, або ділянки лісу, біологічна різноманітність території.

Поєднання природних компонентів у ландшафтах може бути різною і найкращим архітектором для гармонійного рекреаційного ландшафту є сама природа. Збережені природні комплекси використовуються саме для

рекреаційного природокористування. Території з природними ресурсами, закономірність їх поширення, відповідність для рекреаційних видів діяльності та рекреаційні потреби часто є передумовою для виділення рекреаційних районів. Виділяють райони: оздоровчої, спортивної, культурно-пізнавальної, санаторно-курортного лікування, багатофункціональної рекреації. Важливим залишається питання пріоритетного розвитку територій з високим рекреаційним потенціалом. Рекреація на сьогодні є важливим напрямком у розвитку регіонів. Часто території із різноманітними рекреаційними ресурсами, багатим рекреаційним потенціалом успішно розвиваються в соціально-економічному напрямку за рахунок саме рекреації (відпочинок, оздоровлення, екскурсії, пізнавальний туризм та ін.). Зростає значення природоохоронних об'єктів різного рівня часто збільшуються їх площі. Рекреаційне природокористування сприяє збереженню, відновленню природного середовища навіть в густозаселених регіонах з високим відсотком урбанізації.

Рекреаційні потреби є актуальними для сучасної людини, поруч із забудованими масивами міст формуються і паркові зони, сквери, приміські відпочинкові рекреаційні зони. У сільських населених пунктах зонами рекреації є лісові масиви, прирічкові ландшафти, горбисті ділянки рельєфу та ін., відсутня рекреаційна інфраструктура.

Рекреаційне природокористування, як напрямок діяльності людини розвивається успішно за рахунок різноманітних видів рекреаційної діяльності із максимальним залученням всіх видів рекреаційних ресурсів, які ефективно освоєнні і в економічному відношенні приносять максимальних прибутків в регіоні.

На думку Кілінської К. у дослідженні еколого-географічної характеристики природокористування Карпато-Подільського регіону, «розвиток рекреаційного природокористування залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є природні умови, культурно-історичні цінності побутові умови, популярність серед населення окремих місць відпочинку та ін.» [15 с.216].

Для визначення сприятливих умов розвитку рекреаційного природокористування пропонує територію оцінювати за бальною шкалою враховуючи « A_1 - показник культурного освоєння території, A_2 – ступінь своєрідності, екзотичності, A_3 – оцінка туристичних можливостей за родом заняття, B – оцінка історико-культурних об'єктів, V - оцінка побутового обслуговування (розвитку інфраструктури, Γ – ступінь рекреаційної популярності території. По кожному із таких показників можна провести обрахунки інтегрального показника який буде відображати потенційну цінність і затребуваність у рекреаційному природокористуванні. Автор цієї методики пропонує на базі таких обрахунків визначати показник «туристично-рекреаційного навантаження» [15 с.219].

(N) - це відношення інтегрального (S) індекс рекреаційного природокористування ($A+A_1+A_2+A_3+B+V$) до (M) – кількості днів перебування на маршруті. За формулою $N=\frac{S}{M}$,

де S – це загальна сума балів, яка одержана на основі $A+A_1+A_2+A_3+B+V$; M – певна кількість днів, на протязі яких суб'єкт перебуває на відпочинку визначено туристично рекреаційне навантаження території. Оптимальна кількість днів прийнята за 15. Методика Кілінської К. на нашу думку є нескладною і достатньо оптимальною для визначення рекреаційного навантаження на невеликих за площею територіальних громад [15 с.219].

До вагомих методів дослідження в екології належить картографічний. Картографічний метод – це систематизація й узагальнення результатів екологічних досліджень у формі картографічних моделей, карт, картосхем. Саме карта відіграє важливу роль у дослідженні просторових закономірностей тих чи інших явищ. Її складання – це ще і важливий підсумок екологічних досліджень. Карта в свою чергу призначена для наукового та практичного відображення явищ, об'єктів, для ілюстрації, а також навчальних цілей.

Для еколого-рекреаційних досліджень важливим залишається метод просторового аналізу, основним завданням якого є виявлення особливостей

розміщення туристичних об'єктів, пошук закономірностей розвитку туризму на різних територіях і розробка рекомендацій з поліпшення обслуговування, перспектив розвитку й охорони навколишнього середовища у районі пріоритетного розвитку туризму.

В умовах розвитку інформаційного суспільства в екологічних дослідженнях вагоме місце посідатимуть математичні методи, зокрема еколого-математичні й соціально-просторові моделі з використанням комп'ютерних технологій. Це дасть змогу не лише простежити процес раціонального використання ресурсів, освоєння територій, а й отримати науково-обґрунтовані результати перспектив природокористування, яких вимагає сучасна наука.

Ознайомившись з методологічними основами екологічних досліджень, та досліджень рекреаційних ресурсів, зокрема, варто зазначити саме ті методи, які використовувалися при дослідженні рекреаційного природокористування. У процесі дослідження, яке триває близько 4 років використовувались всі вище описані методи та підходи екологічних досліджень. На різних етапах досліджень використовуються такі методи як аналіз та синтез, статистичний метод (при виявленні залежності між різними процесами чи явищами), метод картографування та моделювання. Під час польових спостережень використовувався порівняльний підхід для виявлення змін в екологічному стані рекреаційної ділянки протягом декількох років, а також генетичний метод, щоб проаналізувати причини виникнення чи становлення певних об'єктів чи явищ.

Не менш важливими були і статистичні дані, зокрема про кількість населення в прилеглих населених пунктах, про кількість відвідувачів на рекреаційних об'єктах та по екологічних стежках на території національного природного парку.

Висновки до розділу 1

1. Сучасні високорозвинуті суспільства керуються політикою сталого розвитку, ефективного використання природних умов та ресурсів незалежно від рівня та глибини освоєння територій, яке включає задоволення потреби людей у різних матеріальних цінностях. Окремо ми можемо виділити відношення

людини, щодо природного середовища, його компонентів які здатні задовільнити потреби людей у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнавальній діяльності, загалом рекреаційні діяльності. Систематичні наукові дослідження в галузі рекреації, розвитку рекреаційної діяльності в Україні та механізму її дії у конкретних соціально-економічних та природних умовах, функціонування соціальної сфери сформували бачення напрямків рекреаційного природокористування.

2. Розглянуто основні підходи щодо трактування поняття «рекреаційне природокористування». Українські вчені своїми дослідженнями, сформували бачення напрямків рекреаційного природокористування, на території України. На думку Яковенка І. рекреаційне природокористування, як один із видів взаємодії людини із природним середовищем може бути трьох типів: екстенсивний, перехідний від екстенсивного до інтенсивного і інтенсивний. Нудельман М. визначив три основні функції рекреаційного природокористування в структурі господарства: соціальна, економічна, природоохоронна.

3. Рекреаційні ресурси є основою для розвитку рекреаційного природокористування. О. Топчієв рекреаційними ресурсами називає «компоненти природного і антропогенного середовища і феномен соціокультурного характеру, які завдяки властивостям, можуть використовуватись для організації рекреаційної діяльності» .

4. Рекреаційні ресурси є частиною природно-ресурсного потенціалу будь-якого регіону, їх освоєння, організація для функціонально-територіального розвитку залежить від потенційної комплексної оцінки. Оцінки природних рекреаційних ресурсів, їх придатність для рекреаційного природокористування, дослідженні у працях Паламарчука М.М., Горленко І.О., Руденка Л.Г. Руденка В.П. Бачинський О.Г. досліджував проблеми раціонального рекреаційного природокористування в основі яких вбачав соціоекологічний підхід.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ЗАЛІЩИЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДІ

2.1. Історичний аспект рекреаційного природокористування у Заліщицькій міській територіальній громаді

Природні рекреаційні ресурси в поєднанні із екологічними умовами, завжди визначалися як особливі передумови для розвитку рекреаційного господарства у межах районів сприятливих для рекреаційного природокористування. Більшість природно-рекреаційних ресурсів на території України є давньо освоєними. Часто змінювалися види рекреаційної діяльності, мода на рекреаційний ресурс в межах давньо освоєних рекреаційних ресурсів. Чисельність населення та їх рекреаційні потреби динамічно і системно впливають на унікальні рекреаційні ресурси через рекреаційне навантаження, не раціональне рекреаційне природокористування. Рекреаційне районування України систематизує інформацію про територіально-функціональну структуру рекреаційних районів, їх спеціалізацію, напрям освоєння.

На сьогоднішній день природні рекреаційні ресурси, розглядаються як стратегічний ресурси для природоохоронного, економічного, соціального, розвитку території.

У межах Тернопільської області можна виділити рекреаційні райони які володіють значними, різноманітними природними, культурно-історичними, соціально-економічними умовами. В межах адміністративного району на рівні територіальної громади можна досліджувати рекреаційний потенціал, активно освоювати рекреаційні ресурси з чітко визначеною функціональною спрямованістю.

Найменшою ланкою територіально-функціональної структури є рекреаційний об'єкт, який являє собою зосередження рекреаційної діяльності в одному із населених пунктів (або поза ним) у вигляді окремих рекреаційних установ (санаторіїв, турбаз, спортивних таборів і ін.), а не рекреаційних потоків

[21 с.116]. Однак самі рекреаційні центри можуть нести різні рекреаційні навантаження (монофункціональні та поліфункціональні), вони залучають до рекреаційного освоєння прилеглі території для різного виду рекреаційної діяльності. Рекреаційну освоєність ми розглядаємо як досягнутий рівень господарського потенціалу рекреації в процесі територіального поділу праці. При цьому поріг освоєння конкретної території залежить від екологічної ситуації, норм фізико-психолого-соціальної комфортності видів рекреаційних ресурсів та рекреаційних навантажень.

На півдні Тернопільської області в Чортківському районі Заліщицька міська територіальна громада багата на природно-рекреаційний потенціал. Лісові ландшафти, які у поєднанні із відкритими просторами водойм, чагарниками і лісозахисними зеленими насадженнями, скелястими відслоненнями виконують естетичні, санітарно-гігієнічні, бальнеологічні функції. Клімат цієї південної частини області порівняно з іншими районами є найтепліший, середні температури повітря тут вищі на 0,5-0,7° С, і тривалість літнього сезонного відпочинку становить 100-108 днів. Такі умови роблять район одним із найсприятливіших для розвитку всіх видів рекреаційної діяльності: санаторно-курортної, відпочинку, спортивної, пізнавальної рекреації, туризму.

На сьогодні Заліщицька міська територіальна громада займає площу 351, 7 км², населення становить 26994 осіб (2020), у складі громади 1 місто Заліщики і 29 сіл [6]. Заліщицький край завжди славився унікальністю, родючі землі, долини річок, ліси, неповторні краєвиди, а особливо клімат.

Згідно досліджень [10, 11] «Місто Заліщики за часів панування Габсбургів з околицями входило в трійку найвідоміших курортів Австрійської імперії, опонентами подільського містечка були італійські міста, які входили до складу Клаптикової імперії. Темпи розвитку туристичної інфраструктури міста вражали, йому навіть заздрили сусідні Чернівці, та початок Першої світової війни зупинив такі перспективні результати». За словами авторів коли місто входило до складу Польщі, інтенсивно проводилось відновлення рекреаційної

інфраструктури. І «на початок 30-х років в місті діяли декілька яхт-клубів, секції гірського туризму, мисливства, рибальства. Було два тенісних корти».

Цікавою є інформація дослідників про міські пляжі, один з яких був другим за розміром нудистським пляжем Польщі.

Місто Заліщики активно розвивалось, як курортний рекреаційний центр і як стверджують архівні дані «в середині 30-х років Заліщики вже приймали таку кількість туристів, якою не могли похвалитись більшість сучасних курортних містечок. За сезон місто відвідувало декілька десятків тисяч туристів, рекорд – 23 тисячі в 1937 році. Було прокладено навіть спеціальну залізничну лінію Варшава-Львів-Заліщики» [55].

Дослідниця Т. Яцечко-Блаженко [55] подає таку інформацію про Заліщики «на території міста діяло багато різнопланових пансіонатів і приватних вілл. Умови були нічим не гіршими, ніж на тогочасних курортах Франції та Італії. Електрика, радіо, телефон, асфальтовані дороги, смачні сніданки, європейські пляжі та розваги, хіба що не було WiFi.»; «найпопулярнішими серед гостей курорту були Гранд-готель «Геленівка», санаторії «Лада», «Яніна», «Ясна», «Пляж», «Байка», «Ірена», «Скеля» та ресторан зі 25-річними традиціями «Подольська» (див рис 2.1).

Рекреаційні ресурси приваблюють рекреантів своєю природною гармонією компонентів ландшафту, які сприяють відновленню здоров'я людей, відпочинку, піднімають настрій. Саме розташування міста в межах Дністровського каньйону, оточене чистими водами Дністра, часто називали Подільською Рев'єрою. Елементи субтропічного клімату, сприяли вирощувати екзотичні культури та виноградарство розвивалось як основний вид діяльності.

Як стверджують дослідники [26, 55] «У місті ще за часів Австрійської імперії був заснований аграрний коледж, який готував спеціалістів для всієї Європи, а саджанцями забезпечував щонайменше половину Австрійської імперії, приклад цьому – холодна зима кінця XIX століття, коли в Австрії більшу частину садів було знищено через аномально холодну зиму» (див. рис. 2.2.)

Рис. 2.1. **Пляж в Заліщиках в середині 30-х років. На протилежному боці – Румунія з видом на цукровий комбінат (нині – с. Кострижівка Чернівецької обл.) [55].**

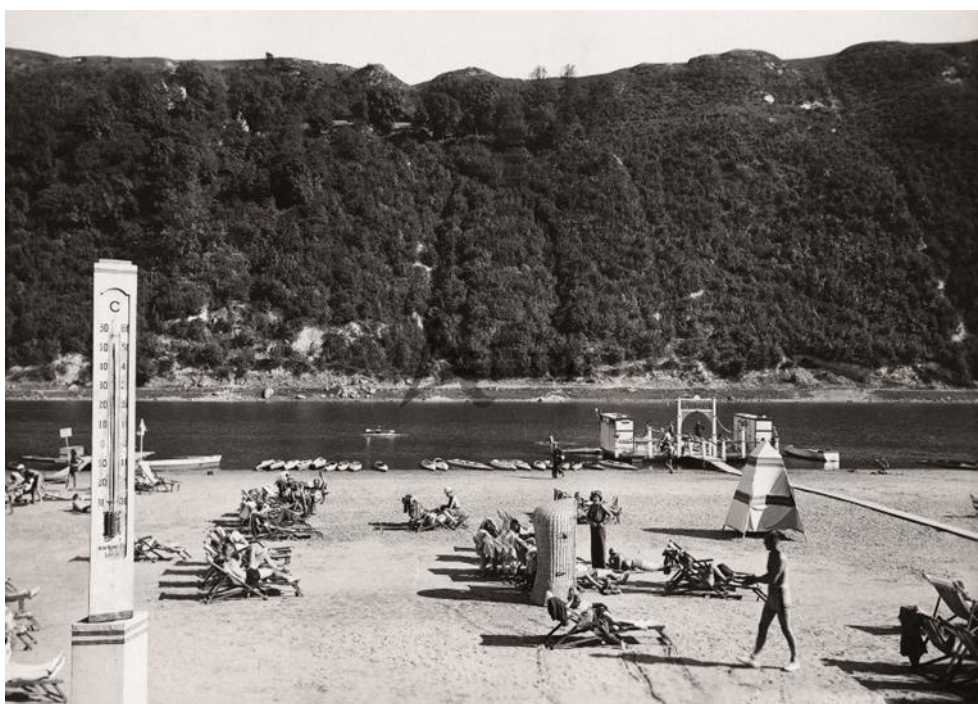

Рис. 2.2. **У середині 30-х років місто Заліщики переживало пік своєї туристичної популярності [55].**

Заліщики приваблювали заможних людей, які володіли нерухомістю, землями серед них: барони Бруніцькі, Майорові, маршал Польщі Юзеф Пілсудський. Цікавою є згадка авторів про Заліщики «приїжджали «дивитись, як

цвітуть абрикоси» – це аналог сучасного «цвітіння сакур в Ужгороді». Навесні, коли все місто було в цвіту цих дерев, мешканці та гості міста виходили на так званий «шпацір» і гуляли центральними вулицями в колі друзів та сім'ї.»[55]. «Уродженець Львівщини, відомий культурний, політичний та літературний діяч, доктор філософії Осип Маковей обрав Заліщики місцем для життя та творчості. Він також не цурався торгувати саджанцями різноманітних рідкісних рослин, яких тут не бракувало»[55] (див. рис 2.3.)

Занепаду зазнали Заліщики за дослідженнями авторів [55] «в 1941 році пагубна повінь знищила пляжі та велику кількість паркових насаджень, а Друга світова війна справу завершила: у місті, не залишивши каменя на камені» [55].

Рис. 2.3. Пляж «Сонячний» (1930-1937 рр.). Завдяки аристократичній еліті Заліщики були облаштовані під кліматологічний курорт тодішньої Польщі [55].

Після Другої Світової війни місто Заліщики, вже не згадується як важливий курортний центр з розвинутою інфраструктурою готелей, пляжів та ін. У другій половині XX століття у Заліщицькому районі і в Заліщиках відкриваються стаціонарні і пристосовані табори відпочинку для дітей (с. Нирків) у Заліщиках починає функціонувати дитячий санаторій, який забезпечується місцевими лікувальними мінеральними водами Кишинівського

типу. Окремі ділянки берегів Дністра використовуються для пляжно-купального відпочинку.

На сьогоднішній день місто Заліщики та Заліщицька міська територіальна громада має найсприятливіші природні умови для широкого розвитку рекреаційної галузі серед інших територіальних громад. Наявні рекреаційні ресурси за сприятливих екологічних умов, дають можливість зробити відпочинок рекреантів комфортним, враховуючи вік відпочиваючих, особливості відпочинку.

Сучасні напрямки господарювання передбачають ефективне використання місцевих ресурсів на рівні територіальних громад, пошуку пріоритетних галузей господарства, які давали б значні надходження до бюджету. Заліщицька територіальна громада має значний природно рекреаційний потенціал, сприятливу екологічну ситуацію, цікавий історичний досвід у наданні рекреаційних послуг, освоєнні унікальних рекреаційних ресурсів перш за все клімату.

2.2. Соціальна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді

Освоєння природного середовища потребує раціонального підходу, вивчення його потенційних можливостей, для найбільшої вигоди самого довкілля. Сучасний кожен із напрямків господарської діяльності повинен розглядатись через екологічну, природоохоронну компоненту, відтворення природного ресурсу. Рекреаційне природокористування є частиною соціального розвитку країни, області, району, громади, виконує соціальну функцію, яка полягає у наданні послуг – відпочинку, оздоровлення, що сприяє зміцненню ментального та фізичного здоров'я населення.

Формування рекреаційних територій є її функціонально-територіальним спрямуванням, для задоволення рекреаційних потреб населення зважаючи на рекреаційні потреби. У Заліщицькій міській територіальній громаді проживає 27326 осіб (2020), щільність населення 77,7 осіб на км², проте наявний

рекреаційний ресурс громади може використовуватися і населенням з інших громад Тернопільської області.

Територія Заліщицької міської територіальної громади багата рекреаційними ресурсами, які є зонами відпочинку для місцевого населення, а також рекреантів з інших областей. Відпочинок є постійним необхідним процесом в житті людей, відпочинок є складовою частиною «вільного часу», відтворює її працездатність, знімає нервову та психологічне навантаження, а у людей, які зайняті фізичною працею - фізичну втому. Відпочинок ми розглядаємо не тільки в фізіологічно-психологічному аспекті, але й як суспільну функцію життя людей. Відпочинок у системі рекреаційного природокористування залежить від наявності засобів забезпечення людей і тривалості перебування рекреантів, або циклічності рекреаційних ресурсів.

Рекреаційне природокористування є не чим іншим, як процесом створення і використання рекреаційних ресурсів, що постійно повторюються та послуг, які необхідні для відновлення і вдосконалення фізичних, моральних сил людини у вільний час.

На території Заліщицької міської громади є сприятливі природні умови для розвитку рекреації як короткочасної, так і довготривалої на базі місцевих рекреаційних ресурсів.

Передумовою для розвитку рекреаційних видів діяльності у Заліщицькій міській територіальній громаді є природно-рекреаційний потенціал, який має природну різноманітність: клімат близькими до субтропічного клімату, біологічні ресурси, водні ресурси, ландшафтні ресурси, та ін. див. табл. 2.1.

У Заліщицькій міській територіальній громаді переважають сільські населені пункти. На відміну від міських, сільські населені пункти мало забезпечені об'єктами щоденної рекреації. Сам ритм життя сільського жителя не вимагає особливої організації у процесі щоденного відпочинку. Зайнятість селянина майже всі погожі дні на сільськогосподарських роботах, утримання власного підсобного господарства займає багато вільного часу, більшість робіт,

що виконуються сільськими жителями є на свіжому повітрі, поруч із мальовничими краєвидами рік, озер, лісів, гір, полів та ін.

Таблиця 2.1

Види рекреації, що забезпечують розвиток соціальної функції*

Види рекреації, що забезпечують розвиток соціальної функції	Об'єкти та території рекреації	Природні об'єкти та території
Короткочасна рекреація	парки, сквери, зелені зони міських, сільських поселень, установи культурно-мистецького плану: музеї, церкви, архітектурні споруди, пам'ятні історичні місця.	річки Серет, Туша права притока Серету, Хримова (Хрумова, Громова) ліва притока Серету, Дністер. Лісові ресурси, озеленення населених пунктів. Ландшафтні ресурси
Довготривала рекреація	1. Готель «Старі Заліщики»	м. Заліщики
	2 Готель «Роксоланочка»	м. Заліщики
	3. Готель «Оазис»	За межами міста Заліщики
	4. Готельно-ресторанний комплекс «Мішин-Сіті»	с. Добровляни
	5. Вілла «Верано»	м. Заліщики
	6. Садиба «У Дмитра»	м. Заліщики
	7. Гостинний двір «Печорна»	с. Печорна
	8. База відпочину «Колиба»	с. Лисичники
	9. База відпочину «Галіція»	с. Касперівці
	10. Туристична база «Росинка»	с. Касперівці
	11. База відпочину «Берізка»	с. Касперівці
	12. База відпочину «Райський куточок»	с. Касперівці
	13. Будинок відпочинку «RELAX»	с. Касперівці
	14. База відпочинку «Grand Canyon»	с. Касперівці
	15. Готель «And Canyon»	с. Касперівці
	16. Приватна садиба «Вікторія»	с. Нирків
	17. Комунальне некомерційне підприємство «Заліщицький дитячий центр медичної реабілітації» Тернопільської обласної ради	м. Заліщики
	18 Заліщицький обласний госпіталь інвалідів війни та реабілітованих, реабілітаційний простір простір «Сила у волі»	м. Заліщики

* Складено автором

У межах Заліщицької міської територіальної громади об'єкти щоденного відпочинку, це парки, сквери, зелені зони міських, сільських поселень, установи культурно-мистецького плану: музеї, церкви, архітектурні споруди, пам'ятні

історичні місця. Лікувальні грязі, які знайдені у Заліщицькій міській територіальній громаді використовуються у місцеві лікарні та реабілітаційних центрах.

У рекреаційному природокористуванні громади залучені природні водні об'єкти річки Серет, Тупа права притока Серету, Хромова (Хрумова, Громова) ліва притока Серету, Дністер.

Водні об'єкти у поєднанні із сприятливими літніми погодами, активно використовуються для пляжно-купального, та інших видів відпочинку.

На берегах річок розміщені населені пункти:

на річці Тупа - Бердиківці, Дуплиська, Угриньківці, на річці Хромова – Новосілка, Винятинці, Щитівці, Кулаківці;

на річці Серет – Голігради, Лисичники, Касперівці, Городок;

на річці Дністер – Зелений Гай, Заліщики, Добрівляни, Виноградне, Зозулинці, Синьків, Колодрібка.

Найбільш придатні для рекреаційного природокористування є річки Серет і Дністер. Річка Серет є притокою Дністра, за величиною відноситься до середніх річок, на території громади її довжина становить 20 км, разом із Касперівським водосховищем загальна її довжина становить близько 248 км, а площа басейну — 3900 км² [31].

У селі Городок річка Серет впадає у Дністер. Нижня течія річки Серет лежить в межах Заліщицької міської територіальної громади ця ділянка русла відрізняється тим що річка тече глибоким каньйоном, як і інші ліві притоки Дністра. Найбільш привабливою долина річки є в околицях села Касперівці. Саме в цій місцевості розташований Касперівський ландшафтний заказник загальнодержавного значення в Україні.

У 1963 році біля Касперівців на річці Серет збудували ГЕС, відповідно було побудоване Касперівське водосховище площею 263 га, саме ця місцевість є зоною рекреації, відпочинку для населення. Тут є всі умови для розвитку пляжно-купального відпочинку, відпочинку у поєднанні із сприятливими кліматичними умовами водні рекреаційні ресурси мають велику популярність у

населення (відпочинок, гребля, рибальство та ін.). Важливою умовою розвитку рекреації є екологічний стан природних вод річки Серет та кожного природного компоненту. Лабораторія моніторингу вод та ґрунтів Регіонального офісу водних ресурсів у Тернопільській області регулярно проводить дослідження стану природних вод у річці Серет 6 км, від села Касперівці, згідно таких даних у пункті спостереження у 2023 році відмітили перевищення нормативних норм забруднення Нітрит-іони, мг/дм³ у 3 рази (див. табл. 2.2). Такі показники забруднення є сигналом про те, що важлива рекреаційна територія в Заліщицькій міській територіальній громаді, яка має високий рекреаційний потенціал за екологічними показниками не може розвиватись повноцінно.

Таблиця 2.2

**Результати моніторингових досліджень р. Серет, 6 км, с. Касперівці,
Касперівське вдсх., сільгосп. в/з , район річкового басейну: Дністер [20]**

Показники	Фактичне значення	ГДК (ОБУВ)	Перевищення нормативу, раз
Азот загальний, мг/дм ³			
Біохімічне споживання кисню за 5 діб, мгО/дм ³	2,56	3	Немає
Завислі (суспендовані) речовини, мг/дм ³	12	15	Немає
Кисень розчинений, мгО ₂ /дм ³	9,6	4	Немає
Сульфат-іони, мг/дм ³	46,91	100	Немає
Хлорид-іони, мг/дм ³	31,24	300	Немає
Амоній-іони, мг/дм ³	0,34	0,5	Немає
Нітрат-іони, мг/дм ³	6,3	40	Немає
Нітрит-іони, мг/дм ³	0,24	0,08	3
Фосфат-іони (поліфосфати), мг/дм ³	0,72		

Повна назва ПС: р. Серет, 6 км, с. Касперівці, Касперівське вдсх., сільгосп. в/з

Район річкового басейну: Дністер

Назва головної лабораторії, що виконує ІЛВ: Лабораторія моніторингу вод та ґрунтів РОВР у Тернопільській області

Остання дата спостереження: 26.10.2023

Прибережні території річки Серет є добре збереженими, поширені екосистеми прирічкових ландшафтів, часто зустрічаються ділянки лісу, береги

мають складну будову саме такі особливості долини річки Серет в нижній течії роблять її недоступною для розорення з прямим антропогенним втручанням.

У селі Касперівці на річці Серет є бази відпочинку, які забезпечують довготривалий відпочинок, відпочинок вихідного дня також короткочасний. База відпочинку «Колиба», готель 5 зірковий. Налагоджений відпочинок цілий рік – катання на катамаранах, човнах, пляжно-купальний відпочинок, риболовля, прогулянки на свіжому повітрі, зимова рибалка, спілкування з природою.

База відпочинку AQUAMARINE, 4 зіркова, з багатьма рекреаційними послугами функціонувала незаконно. Рекреанти відвідують цей відпочинковий комплекс у весняно-літній періоди.

Загалом біля Касперівського водосховища функціонують: Готель «And Canyon», база відпочинку “Grand Canyon”, (рис. 2.4) будинок відпочинку «Затишок», «RELAX», туристична база «Берізка», «Росинка», «Галіція», Дім рибача, 7 стаціонарних закладів відпочинку. Такі рекреаційні заклади розраховані для надання послуг місцевому населенню, населенню Тернопільської області, а також із сусідніх областей. Місцеві органи самоврядування повинні контролювати питання рекреаційного навантаження у селі Касперівці зважаючи на те що населений пункт відноситься до Ландшафтного регіонального парку, тому важливо не порушувати умови функціонування регіонального парку загальнодержавного значення [13].

Буферні зони біля с. Касперівців часто використовуються стихійно, неорганізованими рекреантами, це є важливим сигналом для місцевого самоврядування, максимально доцільно на науковій основі організувати освоєння рекреаційного ресурсу, розширити можливості для відпочинку, для місцевого населення а також для приїжджих рекреантів.

Село Добрівляни розміщене на Дністрі, тут функціонує відпочинковий комплекс «МішиН-СІТІ» (рис. 2.5). Добре облаштована інфраструктура для відпочинку круглий рік. Унікальність ландшафтів долини Дністра дозволяє розвивати рекреаційну діяльність, задовольняючи найвибагливіших рекреантів. Комплекс відвідують жителі громади, області, а також з інших областей [5].

Рис. 2.4. База відпочинку “Grand Canyon” с. Касперівці [16]

**Рис. 2.5. Готельно-ресторанний комплекс «Мішин-Сіті»
с. Добрівляни [16]**

У Заліщиках функціонують відпочинкові комплекси «Оазис», «Роксоланочка», облаштовані басейнами з підігрівом, комфортні умови проживання, смачна кухня (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Відпочинкові комплекси «Оазис» м. Заліщики [8]

Над Дністром у Заліщиках є приватні садиби, які надають рекреаційні послуги, це: «Вілла Верано» затишна садиба поряд з Тінистим пляжем та Заліщицьким обласний дитячим санаторієм; «Садиба у Дмитра» також виходить на Тінистий пляж. Туристичний комплекс «Роксоланочка» (рис. 2.7) основні умови які притягують рекреантів сюди на відпочинок це – рекреаційні водні, кліматичні, біологічні, ландшафтні ресурси. Природа міста Заліщики урізноманітнюється тим, що розміщене на одній із меандр Дністра, у Дністровському каньйоні – «Дністровському національному парку».

Рис. 2.7. Туристичний комплекс «Роксоланочка» м. Заліщики [8]

У Заліщиках є зони короткочасного відпочинку це Заліщицький парк, або Панський парк, який закладений у XIX ст. і є одним із найстаріших парків у Тернопільській області. Верхній парк де облаштований оглядовий майданчик на Дністер, локація парку є популярною у відпочиваючих. На протилежному березі в селі Хрещатик є оглядовий майданчик на меандру Дністровського каньйону де розміщено місто Заліщики.

Популярним у Заліщиках є активний відпочинок а саме сплав по Дністру на каяках або байдарках [3].

Цікавою зоною відпочинку у Заліщиках є Заліщицький дендропарк, природоохоронний об'єкт місцевого значення, розташований на території аграрного коледжу ім. Є Храпливого національного аграрного університету. «Парк закладений у 1920 на території тоді садівничо-городницької школи на площі 0,3 га, і на сьогодні тут збереглися рідкісні й екзотичні дерева та чагарники 15 видів, зокрема акація колоноподібної форми, дуб пірамідальної форми, липа серцелиста (форма розсіченолиста), ліщина звичайна (форма розсіченолиста) і

ліщина пурпурова тощо. У 70-80 роках ХХ століття видовий склад рослин був оновлений «завезені з ботанічних садів Києва, Львова, Чернівців, Уманського та Гермаківського дендропарків, а також з Обіжевського та Жежавського ботанічних заказників. При дендропарку є колекційно-дослідні ділянки, на яких вирощують лікарські та малопоширені рослини» [4, 43].

Екологічний стан річки Дністер, який використовується для відпочинку і оздоровлення за даними Басейнової лабораторії моніторингу вод та ґрунтів БУВР Пруту та Сірету, у пункті спостереження 936 км, м. Заліщики, в/з, правий берег, 50 м нижче мосту через річку по дорозі Чернівці – Тернопіль (див. табл. 2.3) є таким, що у воді перевищені гранично допустимі концентрації: завислих (суспензованих) речовин мг/дм³ на - 1,53, Біохімічне споживання кисню за 5 діб, мгО/дм³ перевищене на - 1,03, для рекреаційного природокористування важлива, якість рекреаційного ресурсу, тому місцеві органи самоврядування, повинні сприяти бережному відношенню до водних ресурсів Дністра, особливо якщо вони мають рекреаційне значення (див. табл. 2.3). Важливо оцінити, переглянути умови використання природних ресурсів у Заліщицькій міській територіальній громаді, активно сприяти покращенню екологічного стану природних вод у річці Дністер. Зважаючи на потенціал рекреаційних ресурсів, історичне минуле міста Заліщики та інші населені пункти доцільніше розвивати як рекреаційні центри, розраховувати на рекреантів з інших регіонів.

Клімат крайньої південно - західної та південної частини Тернопільської області і зокрема у Заліщицькій міській територіальній громаді є помірно-континентальний з м'якою зимою і теплим літом, наближений до середземноморського, чим і відрізняється від клімату північної частини області. [12, 43].

Таблиця 2.3

**Результати моніторингових досліджень р. Дністер, 936 км,
м. Заліщики, в/з, прав. берег, 50 м нижче мосту через річку по дорозі
Чернівці – Тернопіль [20]**

Показник	Фактичне значення	ГДК (ОБУВ)	Перевищення нормативу, раз
Азот загальний, мг/дм ³	0,528		
Біохімічне споживання кисню за 5 діб, мгО/дм ³	3,1	3	1,03
Завислі (суспендовані) речовини, мг/дм ³	23	15	1,53
Кисень розчинений, мгО ₂ /дм ³	8,3	4	Немає
Сульфат-іони, мг/дм ³	66	100	Немає
Хлорид-іони, мг/дм ³	31,9	300	Немає
Амоній-іони, мг/дм ³	0,08	0,5	Немає
Нітрат-іони, мг/дм ³	1,98	40	Немає
Нітрит-іони, мг/дм ³	0,032	0,08	Немає
Фосфат-іони (поліфосфати), мг/дм ³	0,024		

Повна назва ПС: р. Дністер, 936 км, м. Заліщики, в/з, прав. берег, 50 м нижче мосту через річку по дорозі Чернівці - Тернопіль

Район річкового басейну: Дністер

Назва головної лабораторії, що виконує ІЛВ: Басейнова лабораторія моніторингу вод та ґрунтів БУВР Пруту та Сірету

Остання дата спостереження: 09.09.2024

Температура повітря найхолоднішого місяця – січня, в середньому становить -2,8°C, влітку – в липні +20,0°C. Зима настає на три тижні пізніше ніж у Тернополі приблизно 10 грудня і закінчується 20 лютого. Літо починається 10 травня і закінчується на три тижні пізніше ніж у Тернополі. Літо спекотне «з приходом антициклонів при сонячній погоді температура повітря вдень часто перетинає позначку +34–+36 °C. Кліматичне літо, як правило, триває 3–3,5 місяці, в останні роки спостережень - 4 місяці (з середини травня і до середини вересня). У середньому за рік випадає 630 мм атмосферних опадів, найменше — з жовтня по березень, найбільше — у червні-липні» [12, 43].

Характеристика інших метеорологічних показників свідчить про сприятливі погода впродовж року: «середня швидкість вітру - 3,4 м/с; середньорічна вологість повітря - 76 %; кількість днів із грозою на рік – 34; кількість днів із туманом на рік – 57; кількість ясних днів - 143, хмарних - 183, похмурих – 39; сумарна тривалість сонячних днів за рік становить 2857 год, або 51% можливої» [12, 43].

Характеристика показників річного ходу температур у с. Касперівці за багаторічний період показано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Показники річного ходу температур у с. Касперівці
за багаторічний період [13]**

Показники	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	Рік
Абсолютний максимум, С	14,2	20,6	22,6	30,8	31,4	35,8	39,3	38,2	35,7	31,0	23,8	17,9	37,7
Середній максимум, С	-0,5	1,3	6,6	15,0	20,7	23,7	24,9	24,2	20,3	14,1	6,8	1,8	13,3
Середня температура, С	-4,0	-2,2	2,4	9,6	15,0	18,3	19,6	18,7	14,9	9,3	3,6	-1,2	4,2
Середній мінімум, С	-7,4	-5,7	-1,7	4,2	9,4	12,9	14,3	13,3	9,6	4,5	0,4	-4,1	4,2
Абсолютний мінімум, С	-30,5	-28,9	-20,5	-13,4	-1,8	3,2	7,6	3,6	-4,2	-9,5	-17,3	-27,8	-30,5
Норма опадів, мм	31	30	32	53	73	97	96	62	52	35	34	37	632

Показники річного ходу температур у с. Касперівці за багаторічний період показано на рис. 2.8. Розподіл опадів у с. Касперівці за багаторічний період зображено на рис. 2.9.

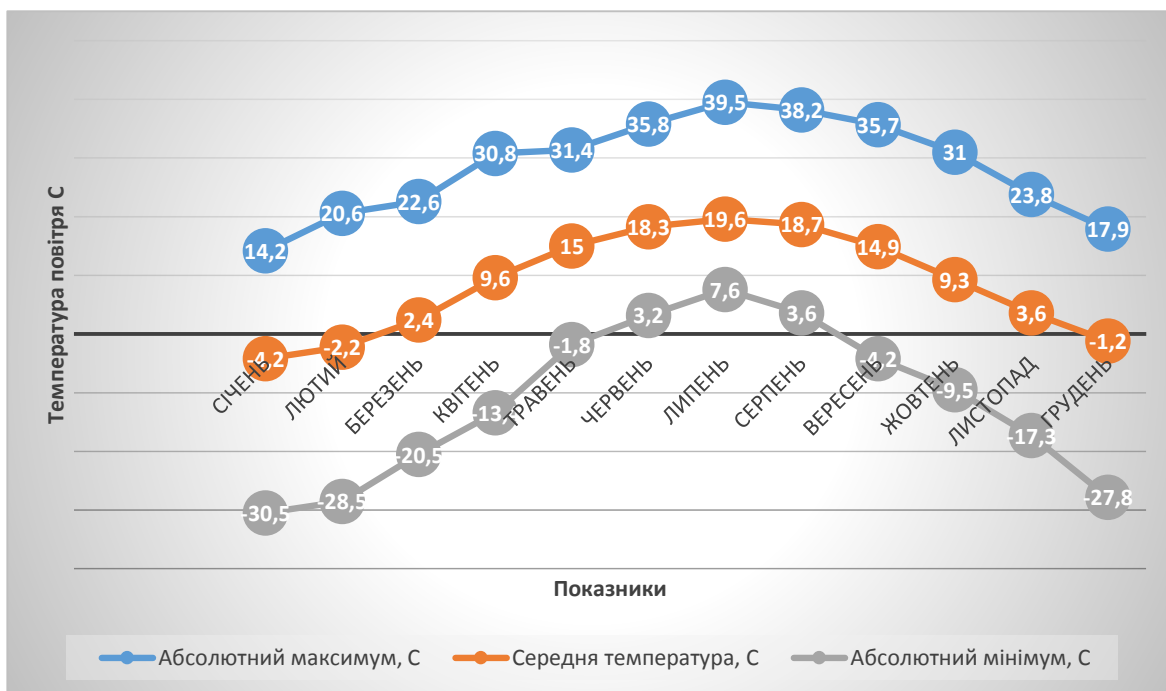

Рис. 2.8. Показники річного ходу температур у с. Касперівці за багаторічний період [13]

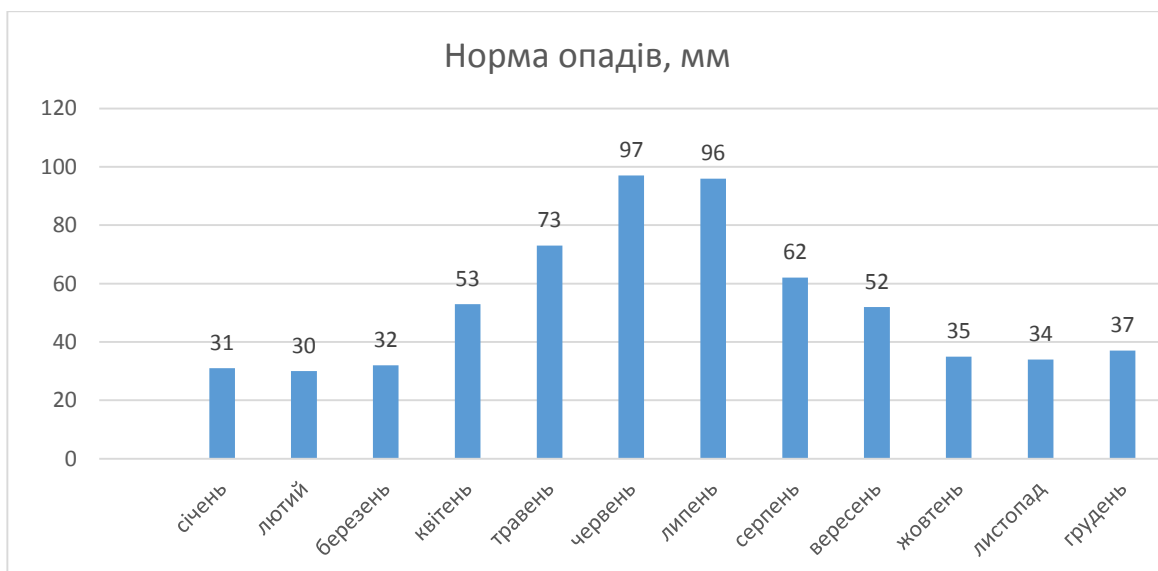

Рис. 2.9. Розподіл опадів у с. Касперівці за багаторічний період [13]

Клімат с. Касперівців за останні 10 років ХХІ ст. має всі ознаки загальносвітових змін. Температура повітря в с. Касперівцях, як і в цілому на Землі, має тенденцію до збільшення, за останні 100 років середня температура збільшилася на 1,0 °С. Найбільше підвищення температури відбулося в першу

половину року, водночас жовтень став дещо холоднішим місяцем, насамперед за рахунок збільшення опадів, опадів також побільшало в травні та червні, липень став більш посушливим. Основні метеорологічні характеристики показано у таблиці 2.5. та на рис. 2.10., 2.11.

Таблиця 2.5

**Показники річного ходу температур у с. Касперівці
за (2006-2016 роки) [13]**

Показники	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	Рік
Абсолютний максимум, С	14,2	20,6	22,6	30,8	31,4	35,8	39,3	38,2	35,7	26,6	23,0	16,3	39,3
Середня температура, С	-3,1	-1,5	3,9	10,5	15,5	19,0	21,1	20,4	15,5	9,1	4,4	-0,9	9,5
Абсолютний мінімум, С	-27,9	-25,5	-15,1	-2,4	-1,6	6,7	8,6	8,7	3,8	-7,4	-8,4	-19,2	-27,9
Норма опадів, мм	30	33	47	52	89	109	77	64	52	61	31	32	677

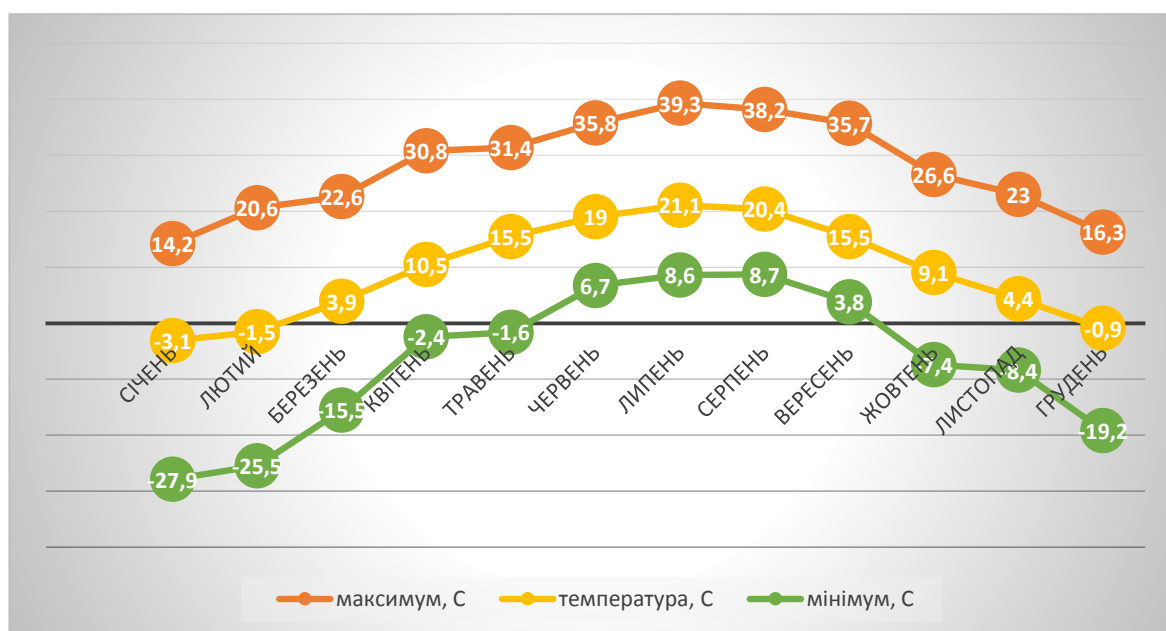

Рис. 2.10. Показники річного ходу температур (абсолютний максимум, середня температура, абсолютний мінімум) у с. Касперівці за (2006-2016 рр.) [13]

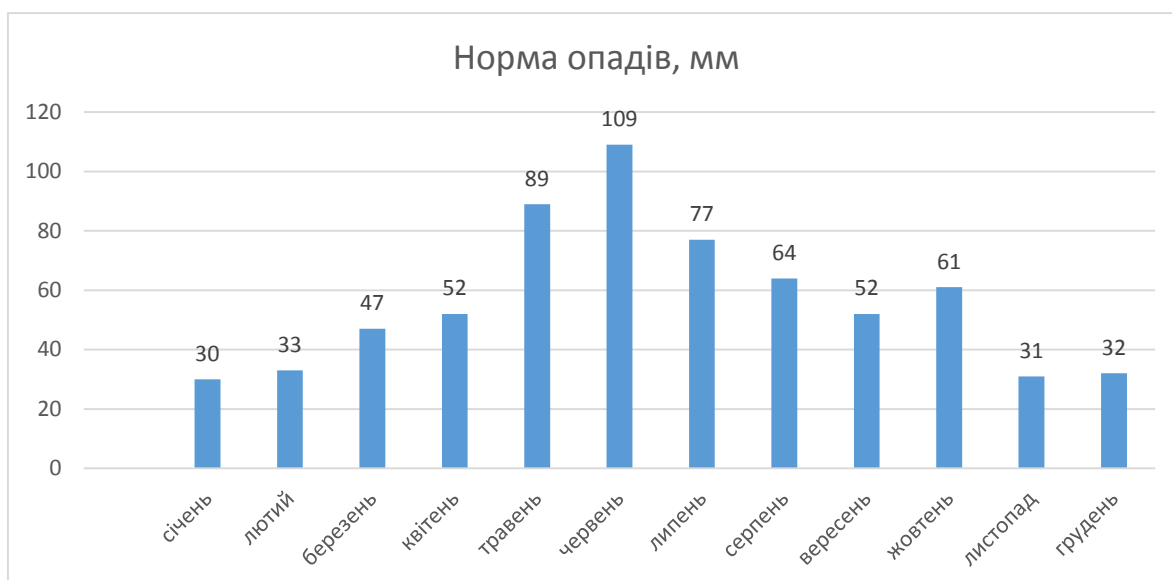

Рис. 2.11. Розподіл опадів у с. Касперівці за (2006-2016 роки) [13]

Річки Тупа і Хромова у межах територіальної громади є малими річками з невеликою водністю часто зарослими берегами, замуленим дном. Долини таких річок є трансформованими під впливом антропогенного навантаження, екосистеми видозмінені, на місці водозаплавних лук поширені прирічкові види рослин: Калюжниця болотяна (*Caltha palustris*), Рогіз (*Phragmites australis*), Півники болотяні (*Iris pseudacorus*), Лепехи (*Acorus calamus*) Рдесник (*Potamogeton L.*), зростають чагарники, адвентивні рослини. Відбуваються зміни екосистем зростають лучні рослини: тимофіївка, лисохвіст лучний, тонконіг лучний, грястиця, костриця (вівсяниця), трясучка, мітлиця, щучник, а також чагарники – акації, шипшина, вздовж берегів річки верболози.

Використання Тупа і Хромова у рекреаційної діяльності можливо для пасивного споглядання різноманітності ландшафту, короткочасного відпочинку у вихідні дні.

У Заліщицькій міській територіальній громаді функціонує територіальна одиниця «Заліщицьке лісництво», яке відноситься до ДП «Чортківське лісове господарство» Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства, підприємство з вирощування лісу, декоративного садивного матеріалу, виготовлення пиломатеріалів.

Біологічні ресурси є складовою потенціалу рекреаційних ресурсів, саме лісові ресурси, озеленення населених пунктів виконують мають рекреаційне

значення. Ліси є місцем активного відпочинку різновікової категорії населення, зважаючи на різноманітність біологічної продуктивності лісу, можливостей розвивати рекреаційну діяльність. Ліси притягують рекреантів своєю красою у лісах активно розвивають рекреаційні види діяльності за інтересами: збір лікарських трав, грибів, ягід, мисливство та ін. Загальна площа мисливських угідь у Тернопільській області становить - 969, 7 тис. га. У Заліщицькій районній організації УТМР – площа надана у користування мисливських угідь - 35338 га в т. ч. лісові становлять – 520 га; польові – 34350 га; водно болотні – 468 га [22].

Ліси Заліщицької міської територіальної громади поширені: у східній частині Івано-Золотівському старостинському округу, західні частині Торськівського старостинського округу, біля села Блищанка, біля села Бересток, Дуплинському, Дзвиняцькому старостинському округу, Зеленогайському, Бердиківському, Добрівлянському старостинському округах, Касперівському та Винятинському старостинському округах, Зозулинському, Синьківському, Колоднібківському старостинському округах. Лісові зони не всі можуть бути придатними для рекреаційного використання. Для відпочинку, оздоровлення, рекреаційної діяльності визначають ліси, які здатні виконувати рекреаційні функції, естетично привабливі. У Заліщицькій міській територіальній громаді ліси і окремі лісові ділянки є складовою рекреаційних ресурсів. Ліси використовуються місцевим населенням для короткочасного відпочинку, заняттями за інтересами і повноцінно виконують функцію оздоровлення за рахунок фітоцидних порід дерев мають і пізнавальне значення. Ліси мають екологічне значення в рекреаційно привабливих місцевостях. Актуальними для рекреації є ліси з хвойних та широколистяних порід дерев у поєднанні із почленованим рельєфом, горбистою місцевістю, водними об'єктами. Лісові зони у природоохоронних територіях мають наукове, пізнавальне значення. У Заліщицькій територіальній громаді ліси дубові, букові, буково-грабові, явір, липа, клен, ясен вільха а в підліску ростуть - ліщина, калина, глід тощо.. У лісах місцеве населення збирає гриби, лікарські трави. У старостинських округах де є

організована рекреація лісові зони є важливим елементом рекреаційного середовища для відпочинку, оздоровлення, пізнавальної рекреації.

Короткочасна рекреація розвивається і в місцях з незначною щільністю міських поселень, що ми можемо спостерігати на прикладі Заліщицької міської територіальної громади, головним компонентом якої є природний комплекс. Від нього буде залежати повнота компонентно-функціональної структури і масштаби розвитку короткочасної рекреації. Якщо громада розміщена в сприятливих природних умовах, то це дозволить сформувати найбільш повноцінну галузеву структуру рекреаційної системи. Заліщицька міська територіальна громада має сприятливі природні умови для розвитку, як довготривалої, так і короткочасної рекреації [18].

Велике значення для рекреації мають ландшафтні ресурси, які поєднують у собі лісові насадження та відкриті простори, водойми, безлісі, слабозаліснені, або чагарникові мальовничі форми рельєфу, скалисті відслонення та ін., навколоводні чагарникові зарості, та пляжі [37].

Проаналізувавши структуру земельних ресурсів територіальної громади, ми можемо орієнтовно визначити площу ландшафтів, які потенційно придатні для рекреаційного використання (Табл. 2.6).

Таблиці 2.6.

Площа ландшафтів, які потенційно придатні для рекреації [6]

Територіальна громада	Загальна площа території	Придатні для рекреаційного використання					Органічно рекреаційного значення						Придатні для рекреаційного використання в% до території
		всього	лісові площі	чагарниково-лісові і захисні насадження	сінокоси і пасовища	кам'яністі місця	всього	сінокоси і пасовища	полезахисні смуги	болота	порубки	інші (невикористані землі)	
Заліщицька міська	351,7	5082	2811	696	301	127	10270	7361	20	58	90	2741	16,5

Такі ландшафти в громаді становлять 120 га, або 16,5% її території. В їх складі переважають лісові території -2811 га, 301 га припадає на сіножаті і пасовища, 696 га - на деревно-чагарникову рослинність і 127 га - на кам'янисті місця.

На базі лікувальних грязей, територіальної громади функціонують місцева лікарня, реабілітаційні центри, грязями забезпечуються інші оздоровчі заклади області. Використання лікувальних грязей вимагає їх бальнеологічного вивчення та підрахунків запасів.

2.3. Економічна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді

Рекреаційне природокористування у галузевій структурі господарства виконує економічну функцію. Нудельман М. розглядає економічну функцію природокористування як «відтворення робочої сили, розширення сфери застосування праці та прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях інтенсивного рекреаційного природокористування» [33, с. 238]. Скрипник Н.Я., Сердюк А.М. пояснюють значення «соціально-економічної функції в отриманні економічного ефекту на території функціонування малого і середнього підприємництва в рекреації». На нашу думку рекреаційне природокористування як система взаємовідносин між людиною і природним середовищем, враховуючи рекреаційний попит, рекреаційну потребу, рекреаційний потенціал території формує рекреаційні системи, які виконують економічну функцію через надання рекреаційних послуг. Для повноцінного надання рекреаційних послуг в рекреаційних системах важливо розвивати інфраструктуру – інженерно-технічну (електро- і водопостачання, каналізаційні споруди, засоби зв'язку, інформаційна служба), транспортні мережі; сферу послуг, яка сприяє розвитку території. Рекреанти відвідують кафе, ресторани, кінотеатри, готелі, магазини, купують товари народного промислу, користуються VI-FI, як правило такі послуги забезпечує малий і середній бізнес регіону, громади що сприяє їх економічному зростанню.

У Заліщицькій міській територіальній громаді добре є сформована інфраструктура для надання рекреаційних послуг, проте зважаючи на сучасний стан у країні важливо, удосконалити та розширити інфраструктуру для надання рекреаційних послуг. Сприяти популяризації відпочинку, розвивати рекреаційні території і тим самим сприяти їх збереженню, відновленню.

У громаді функціонує Комунальне некомерційне підприємство «Заліщицький дитячий центр медичної реабілітації» Тернопільської обласної ради, підпорядкований обласному управлінню охорони здоров'я. Центр медичної реабілітації міститься у двох стаціонарних корпусах є протитуберкульозний кабінет, розміщений в мальовничій місцевості на річці Дністер, де проходять оздоровлення діти віком від 3-х до 15 років і за зміну можуть оздоровлюватись одночасно 100 дітей. Тут є умови для перебування матерям з дітьми - 20 ліжок. «Центр медичної реабілітації спеціалізується на реабілітації, профілактиці, оздоровленню дітей з захворюваннями серцево-судинної, легеневої системи, порушенням осанки, сколіози, захворюваннями периферичної нервової системи успішно застосовуються процедури: іпотерапія, механічна рукавичка для реабілітації, логопедична допомога. Функціонує дитячий центр медичної реабілітації, за сприятливого мікроклімату у місті Заліщики та бальнеологічних ресурсів. В оздоровчому закладі працюють фахівці з медичною освітою: лікарі, та ін. медичний персонал. Ріка Дністер і пляж на березі річки, клімат, чудова природа доповнюють відпочинок і оздоровлення дітей [7].

У 2025 році на базі Заліщицького обласного госпіталю інвалідів війни та реабілітованих, відкрили простір «Сила у волі», для реабілітації ветеранів які після лікування можуть прийти реабілітаційний період, що дуже є важливо для відновлення здоров'я військових.

У громаді функціонують 16 закладів відпочинку різного виду Готелі, Садиби, Базис відпочинку загальною потужністю 880 місць, комунальне некомерційне підприємство «Заліщицький дитячий центр медичної реабілітації» Тернопільської обласної ради на 100 осіб, реабілітаційний простір «Сила у волі»

при Заліщицькому обласному госпіталі інвалідів війни та реабілітованих на 100 осіб. (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Курорти та відпочинок Заліщицький район [16]

№ п/п	Заклади відпочинку	Місце знаходження	Потужність (осіб)	Класифікація закладу відпочинку *
1	Готель «Старі Заліщики»	м. Заліщики	50	
2	Готель «Роксоланочка»	м. Заліщики	200	3
3	Готель «Оазис»	За межами м. Заліщики	20	4
4	Готельно-ресторанний комплекс «Мішин-Сіті»	с. Добровляни	100	4
5	Вілла «Верано»	м. Заліщики	30	3
6	Садиба «У Дмитра»	м. Заліщики	30	4
7	Гостинний двір «Печорна»	с. Печорна	30	5
8	База відпочину «Колиба»	с. Лисичники	50	5
9	База відпочину «Галіція»	с. Касперівці	100	5
10	Туристична база «Росинка»	с. Касперівці	50	3
11	База відпочину «Берізка»	с. Касперівці	30	5
12	База відпочину «Райський куточок»	с. Касперівці	30	3
13	Будинок відпочинку «RELAX»	с. Касперівці	20	3
14	База відпочинку “Grand Canyon”	с. Касперівці	50	4
15	Готель «And Canyon»	с. Касперівці	70	
16	Приватна садиба «Вікторія»	с. Нирків	20	5
	Всього	16	880	
1	Комунальне некомерційне підприємство «Заліщицький дитячий центр медичної реабілітації» Тернопільської обласної ради	м. Заліщики	100	
2	Реабілітаційний простір простір «Сила у волі» при Заліщицькому обласному госпіталі інвалідів війни та реабілітованих	м. Заліщики	100	
	Всього	2	200	

Умовно при повній наповненості за 100 днів тільки у літні місяці громаду може відвідати 88 000 організованих туристів, це у 3 рази більше осіб, ніж проживає у громаді. Громаду відвідують рекреанти і в інші місяці, а також неорганізовані туристи, важливо переглянути питання рекреаційного навантаження у ПЗФ громади та інших рекреаційних зонах.

У Заліщицькій міській територіальній громаді заклади відпочинку переважно розміщені у Заліщиках та на околиці міста, а також у селі Касперівці на берегах Касперівського водосховища (рис. 2.12). На нашу думку це викликає нерівномірне навантаження на рекреаційні ресурси громади, адміністрації доцільно провести наукові дослідження з реорганізації логістики, зробити доступними для рекреантів і інші цікаві для відпочинку території громади. Таким чином зменшити рекреаційне навантаження в Касперівському державному заказнику, розширити зони рекреації, зробити економічно вигідним такий вид діяльності для місцевого населення. Зважаючи на досвід країн Західної Європи, пріоритетними напрямками розвитку територій є рекреаційна діяльність. Рекреанти потребують обслуговування під час відпочинку, цим повинно займатись місцеве населення, яке має відповідну освіту, заробляти гроші, а відрахування коштів у місцевий бюджет сприятиме розвитку інших сфер діяльності.

Рис. 2.12. Касперівське водосховище с. Касперівці (вид на дамбу)[13]

У Заліщицькій міській територіальній громаді проживає 27 326 осіб (2020), густота населення становить 77,7 осіб/км², населення громади формує потребу у рекреаційному відпочинку. За твердженням М. Нудельмана, люди потребують відтворення робочої сили, відпочинку та оздоровлення. Зважаючи на унікальні природні ресурси Заліщицької міської територіальної громади, екологічно сприятливі умови, територія громади може розвиватись у рекреаційному напрямку дуже ефективно. Населення громади задіяне у рекреаційній сфері, виступає споживачем і надавачем рекреаційних послуг. Розвиток рекреаційної та соціальної інфраструктури у громаді притягує рекреантів з Тернопільської області та сусідніх областей.

У Заліщицькій міській територіальній громаді є 29 сільських населених пунктів і місто Заліщики. Територія громади є довньоосвоєнною, найдавнішим населеним пунктом є місто Заліщики, перші письмові згадки відносяться до 1340 року, з того часу освоєння прилеглих до міста земель тривала постійно. Свідченням древності території є знайдені тут предмети пізнього палеоліту, трипільської, липицької, ранньослов'янської та давньоруської культур. Давньо освоєними є території сіл Іване Золоте 1349 р, Торське, Добрівляни, Дунів 1440 р, Синьків 1427 р., Бердиківці 1438 р., це населені пункти на сьогоднішній день є багаточисельними на населення. По розселенні населення у громаді, появу нових населених пунктів можна дослідити і послідовність, зміни природного ландшафту громади, як лучні землі, пасовища перетворювались на сільськогосподарські угіддя, закладались транспортні шляхи та інші зміни земель які на сьогоднішній день ми розглядаємо як антропогенну перевіреність ландшафту.

Кількість населення у селах є різною 13 сіл мають кількість населення до 500 осіб, найменше проживає у селі Ставки -131 особа, у 8 селах проживає до 1000 осіб, 8 сіл мають кількість жителів –до 1500, найбільше проживає у селі Добрівляни 1980 осіб, у Заліщиках проживало 8928 осіб дані чисельності населення на 2022 рік.

Населення громади зайняте у місцевих агрофірмах, працює на власних приватних господарствах вирощує овочі та фруктів. У селі Дзвиняч працюють фермерські господарства «Воля», «Деметра», «Ольвія», є приватні тваринницькі комплекси де утримують свиней, працюють птахофабрики, млин, олійня, заклади торгівлі. Працює приватне підприємство «Аква-Океанія», де вироблять солодкі й мінеральні води, а також ПП Кобіс Степан Володимирович [2].

У Синькові функціонує найбільший тепличний комплекс у Західній Україні "DF Agro" (Синьків), який фінансував і збудував знаний бізнесмен уродженець села Дмитро Фірташ. Тепличний комплекс розрахований на вирощування томатів 4000 тонн, перцю 1,55 тисяч тонн і 350 тонн огірків, на рік за новими технологіями. Вирощування овочів у таких теплицях передбачає цілодобове підсвічування рослин, крапельний полив, система подачу добрив, підтримання температурного режиму здійснюється через комп'ютерні системи. Населення Заліщицької міської територіальної громади зайняте у виробництвах, соціальній галузі потребує відтворення енергії та здоров'я, затрачене у процесах праці, саме місцеві заклади відпочинку можуть задовільнити таку потребу.

Населення Заліщицької міської територіальної громади, спроможне розвивати рекреаційний ресурс через власну потребу, про що ми пояснили вище а також через прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури. Кліматичні умови є сприятливими для рекреації і це стверджують історичні події які розвивались у Заліщиках (див. пункт 2.1). Населені пункти громади розміщені на берегах річок, саме 8 на Дністрі, 6 на Сереті 3 на річці Тупа, Лучу і річці Хромова, село Касперівці на двох річках Тупа і Серет, водні об'єкти ми розглядаємо як потенційний ресурс для відпочинку, відновлення територій у їх природній стан (відновлення прирічкових екосистем).

2.4. Природоохоронна функція рекреаційного природокористування в Заліщицькій міській територіальній громаді

Природно-заповідні території та об'єкти України мають визначений статус класифікації за категоріями. Згідно з Законом України «Про Природно-

заповідний фонд України» «Природно-заповідний фонд (ПЗФ) становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища». [27].

Природно-заповідні території та об'єкти України мають кожна свою історію розвитку, формувались як природно-заповідні за особливу цінність природних властивостей і історико-культурну унікальність. Сучасні природно-заповідні території та об'єкти є привабливим ресурсом для рекреаційного природокористування, раціонального використання природного потенціалу території в господарському відношенні. Згідно закону про «Про Природно-заповідний фонд України» ст. 9 передбачено використання «територій та об'єктів природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених цим Законом та іншими актами законодавства України» [27], можуть використовуватися: для природоохоронної, оздоровчої, рекреаційної, пізнавальної діяльності, а також проведення наукових досліджень, екологічного моніторингу стану навколишнього середовища.

У Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України закладені нормативні документи, напрями і види рекреаційної діяльності в межах територій та об'єктів ПЗФ; організація рекреаційної діяльності та взаємодія з суб'єктами рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ [28].

На території Заліщицької міської територіальної громади розміщено і функціонує 46 одиниць ПЗФ, загальна площа яких становить 15392,65 га, фактична площа у межах громади ПЗФ 12703,18 га, «показник заповідності» 36,25 % [23]. За «показником заповідності» у Чортківському районі громада на третьому місці (див. додаток Б). Відношення площі природно-заповідного фонду

до площі території Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району («показник заповідності») становить 36,25 %.

Природно-заповідні території та об'єкти ми досліджуємо з позиції рекреаційних ресурсів які виконують природоохоронну і рекреаційну функцію. Згідно даних Управління екології та природних ресурсів тернопільської обласної державної адміністрації (офіційний вебсайт) [30].

На території Заліщицької міської територіальної громади розміщено (див.рис. 2. 13) Національний природний парк «Дністровський каньйон», до складу якого входить 4 Заказники загальнодержавного значення, Регіональний ландшафтний парк, 3 Заказники місцевого значення, Пам'ятка природи загальнодержавного значення, 14 Пам'ятки природи місцевого значення. В межах Регіонального ландшафтного парку «Дністровський каньйон» розміщені 6 Пам'яток природи місцевого значення, Дендрологічний парк місцевого значення «Заліщицький дендропарк», Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення, (див. додаток А).

Рис. 2.13. Структура ПЗФ Заліщицької міської територіальної громади [30]

«Згідно зі статтею 22 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», рекреаційну діяльність на території національних природних парків

ведуть спеціальні підрозділи адміністрації парків, а також підприємства, установи та організації на підставі угод з адміністрацією парку [42].

Природно-заповідні території та об'єкти Заліщицької територіальної громади мають відношення до середньої течії Дністра розміщені в межах Дністровського каньйону. Статус заповідних територій і об'єктів дозволяє розвивати різні напрями рекреаційної діяльності.

У межах Національного парку «Дністровський каньйон» відповідно до природоохоронного законодавства виділені зони, за функціональним призначенням: заповідна зона, зона регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська зона. Кожна зона має свій потенціальний розвиток, статут з урахуванням екологічно-наукової цінності, історико-культурної та рекреаційної оцінки.

У Заліщицькій територіальній громаді є населені пункти у яких функціонує декілька природно-заповідних об'єктів, функціонують зони регульованої, стаціонарної рекреації та господарська зона вони особливо приваблюють рекреантів тут активно розвивається рекреаційна діяльність. В зоні регульованої рекреації налагоджена інфраструктура для короточасного відпочинку та оздоровлення населення.

Населенні пункти у Заліщицькій міській територіальній громаді мають давню історію свого розвитку як центри розселення, а значить і зміни природного середовища. Нами досліджено що найбільш чисельними є села перша згадка яких XIV - XVI ст. наприклад Бердиківці – 1438 рік – 1661 осіб; Добрівляни 1440 рік – 1980 осіб; Колодрібка 1547 рік – 1337 осіб; Новосілка 1530 рік – 1691 осіб, Дзвиняч 1566 рік – 1051 осіб, і Ставки 1900 рік – 131 осіб; Якубівка 1890 рік -172 осіб; Глушка 1892 рік – 163 осіб.

Найбільш освоєними в рекреаційному відношенні є території біля окремих населених пунктів які відрізняються різноманітними рекреаційними ресурсами, є доступні через сформовану інфраструктуру і інформованість рекреантів про умови відпочинку. Особливою популярним місцем відпочинку є околиці села

Касперівці, міста Заліщики і в межах сіл які розміщені на берегах річки Дністер це Колодрібка, Синьків, Зозулинці, Городок.

Село Касперівці розташоване на правому березі річки Серет, і на лівому березі річки Тупа, Територія села розміщена в межах національного парку «Дністровський каньйон»: «Касперівський» - ландшафтний заказник (рис. 2.14), «Урочище «Криве» - ботанічний заказник, «Касперівсько-Городоцький» - іхтіологічний заказник, «Городоцько-Добрівлянський» - іхтіологічний заказник, «Касперівські скелі» - геологічна пам'ятка природи, «Дністровські феномени» - геологічна пам'ятка природи, «Касперівські сфінкси» - геологічна пам'ятка природи, «Дуби Тараса Бульби» - ботанічна пам'ятка природи, «Деренівська стінка» - ботанічна пам'ятка природи. На лівому березі Тупи в Касперівцях розміщена пам'ятка природи геологічного походження - рідкісні й унікальні відшарування з рештками моховаток і голкошкірих вапняків, загальновідомі як Касперівський каньйон [12].

Рис.2.14. Касперівський ландшафтний заказник с. Касперівці [12]

Така різноманітність ПЗТ, на відносно неважкій території говорить про те що це унікальне місце для відпочинку. Касперівське водосховище сформоване у нижній течії річці Серет має площу 300 га, розміщене у вузькому яру, довжина його становить 10 км, ширина складає становить 250 метрів, глибини: середня 10 метрів, а максимальна (поблизу дамби) сягає аж 24 м. Водосховище збудоване у 1963 році біля гідроелектростанції. В межах водосховища та прилеглих земель створений ландшафтний заказник «Касперівський» площею 818 га для збереження гідрологічних, краєзнавчих та геологічних об'єктів природи. Унікальною є і степова рослинність досить рідкісна, яка зростає на скелях, а також реліктові та цінні рідкісні види рослин. Береги стрімкі, урвисті є невеликі скелі, камені останці і цінні є тим, що зберегли сліди давніх геологічних епох, коли ці землі були дном моря. Касперівське водосховище виконує водорегулюючу функцію в нижній течії річки Серет для захисту населених пунктів від повеней [13].

Наявність Касперівського водосховища, річок Серет, Тупа, значна кількість ПЗТ дозволяє функціонувати стаціонарним закладам відпочинку та оздоровлення про які ми говорили у пункті 2.3. Розвивати «різні види туризму: дитячого, молодіжного, сімейного, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, спортивного, релігійного, екологічного (зеленого), сільського, підводного, гірського, пригодницького, автомобільного, самодіяльного» [30].

Поширені тут і активні види відпочинку на воді, на велосипедах, та ін. Загальнооздоровчий відпочинок користується популярністю у старшого віку, пішохідні, лижні, водні прогулянки.

В історико-культурному відношенні Касперівці є цікаві для дослідження і пізнання, перша згадка про населений пункт 1469 рік, знайдені «археологічні пам'ятки пізнього палеоліту, трипільської, гава-голіградської, липицької, слов'янської, давньоруської культур, пізньофеодального періоду, скарб римських монет» [4].

Через село пролягав чумацький шлях, це сприяло його економічному розвитку. Доцільно більше популяризувати в даному населеному пункті науково-пізнавальні види відпочинку, культурно-пізнавальні такі як природничо-пізнавальні тренінги, дослідницькі еколого-освітніми стежками, пізнавальні екскурсії, відвідування історичних та визначних в історичному та культурному відношенні місцевостей та ін. Мальовнича природа пробуджує натхнення для творчості у митців, художників, творців літератури і науки, які проводять тут семінари та конференції.

Місто Заліщики та його околиці також розміщені в межах Національного парку «Дністровський каньйон» є такі ПЗТ «Заліщицький горизонт нижнього девону» - геологічна пам'ятка природи, «Дуб над Дністром» - ботанічна пам'ятка природи, «Гінкго дволопатеве» - ботанічна пам'ятка природи, «Гінкго Ігнатія Браницького» - ботанічна пам'ятка природи, «Бундук канадський» - ботанічна пам'ятка природи, «Софора японська» - ботанічна пам'ятка природи, «Горіх ведмежий №1» - ботанічна пам'ятка природи, «Заліщицький» - дендрологічний парк. На берегах Дністра у Заліщиках налагоджена інфраструктура для активного та пасивного відпочинку на воді, розвиваються науково-пізнавальний відпочинок «екологічні стежки», культурно-пізнавальний з відвідування визначних місць, минулого та сучасного періоду.

В історико-культурному відношенні дослідники стверджують, зокрема «О. Тура перші письмові згадки про Заліщики відносяться до 1340 року. Територія Заліщиків була заселена людьми з давніх-давен. На території міста знайдено старожитності пізнього палеоліту, трипільської, липицької, ранньослов'янської та давньоруської культур» [4]. «У 1766 році король (заодно дідич Заліщиків) Станіслав Август Понятовський надав Заліщикам магдебурзьке право (вільного самоврядування). Місто славилось на все Поділля чудовими народними майстрами: килимарями, гончарами, різьбярами по дереву [4].

Науко-пізнавальний відпочинок активно розвивається у Заліщиках популяризуючи славу історію південного регіону Тернопільської області. У Заліщицькій міській територіальній громаді, відносно на невеликій території

спостерігається унікальне поєднання комфортних природних рекреаційних ресурсів і багатої давньої історико-культурної спадщини, яка має безпосереднє відношення до рекреаційних територій.

Територія села Бедриківці розташоване в долині річки Тупа, яка є правою притокою річки Серет, населення становить 1757 осіб. Село лежить і охоплює такі ПЗТ «Дністровський каньйон», «Гороδοцько-Добрівлянський» - іхтіологічний заказник, «Відслонення п'ятої тераси Дністра» - геологічна пам'ятка природи, «Стінка-Криве»- ботанічна пам'ятка природи. На території Бедриківців досліджено трипільське поселення, через розвідки знайдено розписну кераміку, вироби з кременю. Давньоруський могильник розміщений у полі. На могильнику знаходяться ґрунтові, рядові та підплитові поховання. Відкрив могильник у 1899 році Й. Шомбаті; досліджував Влодзімеж Деметрикевич [2]. Також виявлено археологічні пам'ятки голіградської культури.

Біля берегів Касперівського водосховища у середній його частині розміщені села Лисични (на правому березі) і Голігради (на лівому березі). Наявність водосховища притягує сюди рекреантів на відпочинок у літні місяці, це рибальство, засмагання, купання, спостереження за природними явищами, процесами і об'єктами, дикими рослинами і тваринами, медитаційні практики, та ін. Рекреанти перебуваючи у заповідній території можуть відвідати в селі Лисичники старовинну церкву, місцевий музей, скелі «Сеноманські богатирі», «Лисичниківські липи» - ботанічна пам'ятка природи

В селі Голігради є старовинні хрести і церква XIX століття, «Урочище «Вівошів» - ботанічний заказник див. рис. 2.15.

Рис. 2.15. Урочище «Вівошів» - ботанічний заказник. с. Голігряди [10]

У селі Лисичники є старовинний храм, сільський музей, а також цікаві скелі «Сеноманські богатири».

Важливо удосконалити і розвивати інфраструктуру відпочинкових комплексів, які б сприяли збереженню довкілля, відновленню природного середовища. Особливо контролювати утилізацію сміття, скид стічних вод, разове навантаження від розміщення рекреантів в заповідних територіях, особливо такі питання є актуальними у літню пору року коли громаду з метою відпочинку відвідує значна кількість приїжджих туристів, активізується у відпочинку і місцеве населення.

Природоохоронні території та об'єкти Заліщицької міської територіальної громади є цінними для наукових досліджень.

Проведення наукового моніторингу екосистем природних ландшафтів в межах ПЗФ а також у буферних зонах з метою їх розширення, формування наукових передумов формування нових об'єктів і територій ПЗФ.

Територія Заліщицької міської територіальної громади є давньо освоєною. Перші поселення як ми вже згадували п.2.3. датуються 1340 рік - місто Залішки,

село Іване Золоте - 1349 рік, археологічні знахідки різного віку поширені по всій території громади. Ареали найдавніших стоянок, знайдені артефакти мають історичну цінність, розглядаються як історико-культурні об'єкти, часто мають заповідний статус. У поєднанні із природними пам'ятками природи для рекреації мають пізнавальне значення є науково-цінними для дослідження.

Екологічний туризм як один із напрямків рекреаційного природокористування є актуальним для Заліщицької територіальної громади [29, 30].

Висновки до розділу 2

1. Місто Заліщики у Заліщицькій міській територіальній громаді здавна відоме як курортний рекреаційний центр про стверджують історичні дослідження науковців: Максима Середи, Жарких М.І., Клименко О., Хаварівського.

2. На сьогоднішній день у громаді проживає 27326 осіб (2020 р.), густота населення 77,7 осіб на км²., проте наявний рекреаційний ресурс громади може використовуватися для відпочинку і населенням з інших громад Тернопільської області. Рекреаційне природокористування функціонує на чисельних і різноманітних природних рекреаційних ресурсах, природоохоронних заповідних об'єктах у межах сформованої антропогенної інфраструктури. На території Заліщицької міської територіальної громади розміщено і функціонує 46 одиниць ПЗФ, загальна площа яких становить 15392,65 га, фактична площа у межах громади ПЗФ 12703,18 га, «показник заповідності» 36,25 %.. У громаді функціонують 14 закладів відпочинку різного виду Готелі, Садиби, Бази відпочинку загальною потужністю 750 місць (див. табл. 2.3). Умовно при повній наповненості за 100 днів у літні тільки у літні місяці громаду може відвідати 75 000 організованих туристів, це у 2,7 разів більше осіб, ніж проживає у громаді. Громаду відвідують рекреанти і в інші місяці, а також неорганізовані туристи, важливо переглянути питання рекреаційного навантаження у ПЗФ громади та інших рекреаційних зонах.

3. Важливою умовою розвитку рекреації є екологічний стан природних вод річок Серету і Дністра, згідно моніторингових досліджень у пунктах забору спостерігаються перевищення нормативних норм Нітрит-іони, мг/дм³ у 3 рази, у Сереті і у водах Дністра перевищені гранично допустимі концентрації: завислих (суспензованих) речовин мг/дм³ на - 1,53, Біохімічне споживання кисню за 5 діб, мгО/дм³ перевищене на - 1,03, для рекреаційного природокористування важлива, якість рекреаційного ресурсу, тому місцеві органи самоврядування, повинні сприяти бережному відношенню до водних ресурсів Дністра та Серету особливо якщо вони мають рекреаційне значення. Важливо оцінити, переглянути умови використання природних ресурсів у Заліщицькій міській територіальній громаді, активно сприяти покращенню екологічного стану природних вод у річці Дністер. Зважаючи на потенціал рекреаційних ресурсів, історичне минуле міста Заліщики та інші населені пункти доцільніше розвивати як рекреаційні центри, розраховувати на рекреантів з інших регіонів.

РОЗДІЛ 3. РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РАМКАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗАЛІЩИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Перспективні напрями розвитку рекреаційного природокористування в рамках сталого розвитку

Питання сталого розвитку територій є актуальними на сьогоднішній день на різних рівнях розвитку соціальних та економічних напрямків в регіонах. Постає питання ефективного управління в межах країни областями, районами, територіальними громадами, саме на наукові основи з індивідуальним підходом зважаючи на пріоритети державної політики в контексті сталого розвитку територій. Вивчаючи питання сталого розвитку ми посилаємось на дослідження А. П. Лелеченка, який у праці «Феномен поняття сталий розвиток» дослідив різні підходи, щодо поняття «сталий розвиток». Автором поняття «сталий розвиток» в сучасному розумінні є прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка вперше сформулювала його у 1987 р. у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє». Відповідно до її визначення, сталим є такий розвиток, що задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби. При цьому сталий розвиток являє собою не законсервований стан гармонії, а динамічний процес змін, у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрям капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із нинішніми і майбутніми потребами. Варто зазначити, що за визначенням ООН, поняття розвитку не тотожне простому зростанню, а передбачає насамперед вдосконалення та всебічні якісні зміни» [17].

На думку А. П. Лелеченко категорії «сталість», на побутовому рівні ми розуміємо як непорушне за змістом, проте з наукового бачення сталість означає спроможність зберігати цілісність і життєздатність як в певний момент часу, так і в динаміці» [17].

Принципи сталого розвитку, це: збереження природних ресурсів, економічна сталість, соціальна справедливість є актуальними для управління територіальними громадами та формування стратегії їх розвитку.

Рекреаційне природокористування передбачає освоєння, найбільш цінних природних ресурсів, які розміщені на невеликій території, функціонально придатні забезпечити розвиток рекреаційних видів діяльності. Із структури природного потенціалу території громади під рекреаційні території виділять ділянки з найбільш ціннісними якісними і кількісними характеристиками. Виникає суперечність у відношенні до рекреаційних територій, які є унікальними і піддаються постійному навантаженню з боку рекреантів з іншої позиції рекреаційні території мають відповідний статус збереження (закріплений у законах, постановах), та іншим видам діяльності окрім рекреаційної вони не можуть піддаватися. Отже розширення рекреаційних зон у територіальних громадах, сприяє збільшенню відсотків земель які мають статус рекреаційних, а значить є під охороною.

На принципах сталого розвитку можна розвивати територіальні громади в економічному напрямку поступово, зважуючи доцільність використання природних умов і ресурсів громади з максимальною вигодою для навколишнього середовища і максимальними фінансовими прибутками для суб'єктів господарювання.

Сталий розвиток у територіальних громадах передбачає і соціальну складову, яка полягає у забезпеченні якості життя населення, розвиток рекреаційної галузі, забезпечення населення закладами відпочинку та оздоровлення. Країни з високим рівнем життя розглядають категорію «відпочинок», як економічну, економічно- активне населення спроможне добре, ефективно працювати на виробництвах за умови добре організованого відпочинку, фінансово забезпечене.

Рекреаційне природокористування є важливим напрямком у розвитку Заліщицької міської територіальної громади, зважаючи на значний потенціал рекреаційних ресурсів. Стратегічні плани розвитку території Заліщицької

міської територіальної громади важливо будувати на принципах загальнодержавних підходів сталого розвитку. Рекреаційне природокористування як напрямок господарської діяльності у громаді може бути найбільш природоохоронним, економічно вигідним, інвестиційно привабливим, бюджетотворчим. Для впровадження механізмів сталого розвитку на рівні громади важливо проводити екологічну оцінку території, яка повинна проводитися об'єктивно для запобігання негативних впливів на природні комплекси.

Механізм проведення екологічної оцінки визначений Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД) а також Законом України для окремих проєктів «Про стратегічну екологічну оцінку» для документів державного планування (стратегій, планів). Згідно законодавства освоєння будь-яка господарська діяльність у громаді потребує громадського обговорення та висновків уповноважених органів перед реалізацією діяльності, яка може вплинути на довкілля [9].

У Заліщицькій територіальній громаді можна виділити територіально об'єднані населені пункти які мають добре налагоджену інфраструктуру для розвитку господарської діяльності, є багаточисельними на об'єкти і території ПЗФ, кількість населення більше 1000 осіб, сприятливі умови для еколого-рекреаційного розвитку, це: Заліщики-Добрівляни-Бердиківці-Блищанка, Новосілка-Винятинці-Касперівці, Городок-Зозулинці-Синьків-Колодрібка.

Через Заліщицьку територіальну громаду і місто Заліщики з півночі на південь, пролягає стратегічна автодорога Е85 (Берестя — Одеса). Через неї здійснюється автобусне й залізничне сполучення з областями України, Польщею, Болгарією, Молдовою та іншими країнами Європи. Залізницею їздять поїзди на Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ, Київ [4]. Вздовж автомагістралі населенні пункти територіальної громади розміщені на відстані 2-3 км.

Із заходу на схід через Заліщицьку міську територіальну громаду пролягає автошлях Т 2015, територіального значення в Тернопільській області, примикає до стратегічної автодорога Е85 південніше села Дзвиняч. На автошляху

розміщені такі села: Дзвиняч, Бердиківці, Касперівці, Новосілка. Цей автомобільний шлях лягає на схід через Борщівську територіальну громаду, та інші громади Тернопільської області [4].

Є у громаді дороги місцевого значення, які прокладені до сіл: Городок, Кулаківці, Синьків, Колоднівка які розміщені на берегах річки Дністер на півдні громади. Автомобільними шляхами здійснюється переміщення рекреантів по території громади, це важлива інфраструктура у громаді.

У Заліщицькій міській територіальній громаді основними природними рекреаційними ресурсами є клімат, водні об'єкти, ландшафти та природно-заповідні території. Населення громади є потенціалом який здатний розвивати рекреаційну діяльність, забезпечити відпочинок, оздоровлення, екскурсіями рекреантів.

Рекреаційне природокористування у Заліщицькій міській територіальній громаді розвивається в межах мало порушеного природного навколишнього середовища, перевага природного рекреаційного ресурсу є в тому, що окремі рекреаційні території розміщені за межами населеного пункту, інфраструктура закладів відпочинку лаконічно вписується у природний ландшафт своїм мінімалізмом. Важливо і на далі розвивати рекреаційні центри відпочинку в мало порушеному навколишньому середовищі, зокрема біля сіл Торське, Іване – Золоте, Дуплиська, Бердиківці, Блищанка, Синьків в лісовій зоні.

Долина річки Дністер – каньйон, заповідна територія, є об'єктом пізнавальної рекреації, тематичних екскурсій (біологів, геологів, зоологів, та ін.). На сьогоднішній день у Заліщицькій територіальній громаді важливо обґрунтувати питання доцільності розвитку території громади саме у рекреаційному напрямку, зважаючи на пізнавальні історико-культурні, природні рекреаційні ресурси, які компактно розміщені в межах однієї громади. Рекреаційне природокористування повинно розглядатись як екологічний аспект у розвитку територіальної громади.

Головним ресурсом у структурі рекреаційного природокористування Заліщицької міської територіальної громади повинні бути малозміненні

ландшафти, «дикі» місцевості, природні «цікавинки» де людина підлаштовується під природні процеси. У Долина річки Дністер на її лівому березі, в межах Національного парку «Дністровський каньйон» розміщені села Зелений Гай, Печорна, Добрівляни, Городок, Виноградне, Зозулинці, Синьків, Колодрібка. У таких селах доцільно розвивати сільський зелений туризм, екотуризм саме місцеве населення з розвинутим приватним домогосподарством, може надавати послуги туристам, знайомити їх з історією краю, місцевими традиціями, легендами, отримувати додатковий дохід, стимулювати розвиток громади.

У селах Голігряди, Лисичники, Касперівці, які розміщені на берегах річки Серет, Касперівського водосховища розвивати зони організованої рекреації на упродовж року. Стаціонарні, сучасні заклади відпочинку різної потужності можуть забезпечити різні види відпочинку, оздоровлення місцевим жителям, а також приїжджим рекреантам.

У Заліщицькій міській територіальній громаді місто Заліщики розвивати як туристично-рекреаційний центр відпочинку, оздоровлення, лікування, як давній курорт, з цікавою історією, культурним життям краю. Заліщики-курортний як центр має можливість розвиватися на базі природних рекреаційних ресурсах (водні об'єкти, клімат, ландшафт).

Поруч із природними об'єктами відпочинку у Заліщиках доречно розвивати сучасні рекреаційні території, формуючи штучне рекреаційне середовище: басейни, аквапарки, зони атракціонів, ресторани-музеї, розширювати пішохідні, велосипедні маршрути, атракції на воді (р. Дністер) та ін. Рационально продумати логістику в громаді, яка б задовільнила місцеве населення, та приїжджих туристів, транзитних рекреантів. Розвивати інформаційну політику про важливість ефективного, організованого відпочинку працюючого населення. Реклама повинна бути доступною для різновікових груп населення, щоб кожна із них знайшла свій вид відпочинку, оздоровлення у закладах Заліщицької міській територіальної громади, мали потребу відвідати колись таке славне, відоме у країнах Європи курортне місто Заліщики.

Розвиток території Заліщицької міської територіальної громади повинен відбуватись на науковій основі згідно положень про розвиток рекреаційних зон з врахуванням рекреаційного навантаження продовж року, за кожен сезон окремо враховуючи особливості природно та історико-культурного рекреаційного ресурсу. Розрахунки повинні враховувати раціональне використання, збереження та відновлення кожного компонента довкілля, приносити економічне зростання та фінансові надходження у бюджет громади.

Збереження та відновлення навколишнього середовища розглядається як одна із основних складових сталого розвитку, особливо у територіальних громадах з високим «показником заповідності». Екологічність у територіальних громадах повинна появлятися у господарській діяльності: впровадження виробництва електроенергії на альтернативних джерелах (сонячна, вітрова, біогаз), утилізація твердих побутових відходів згідно законодавства, моніторинг за викидами в атмосферу, водні об'єкти, забруднення ґрунтів.

3.2. Освітня діяльність екологічного спрямування в територіальних громадах

Розвиток територіальних громад в економічному і соціальному відношенні пов'язане із рекреаційним природокористуванням. Рекреаційне природокористування передбачає взаємозв'язок суспільства, населення із природними рекреаційними ресурсами. За принципами сталого розвитку важливо встановити баланс оптимального споживання природного ресурсу для задоволення потреб населення і сприяти екологічній сталості у екосистемах, ландшафтах, довкіллі.

Освоєння рекреаційного природного ресурсу в межах Заліщицької міської територіальної громади повинно бути науково-обґрунтоване з вибудованою стратегією послідовних дій у часовому та просторовому вимірі. Кожен із видів рекреаційного ресурсу (водні, біологічні, геологічні, ландшафтні, кліматичні) потребують дослідження на предмет максимально-ефективного використання та збереження.

Особливу функцію у громадах виконують території та об'єкти ПЗФ, які виступають ядрами сталого розвитку у громадах, функціонально можуть розширювати свою дію на прилеглі території і сприяти відновленню природних екосистем.

Заліщицька міська територіальна громада розміщена в межах п'яти природно-заповідних об'єктів загальнодержавного значення (див. табл.3.1).

Таблиця 3.1

Перелік об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району [21]

Категорія та назва об'єкту ПЗФ, до складу території якого входять інші об'єкти ПЗФ	Об'єкти ПЗФ, території яких входять до складу територій ПЗФ інших категорій	
	Категорія, значення, назва, тип	Площа, га
1. Національний природний парк «Дністровський каньйон»	1. Заказник загальнодержавного значення «Касперівський», ландшафтний	540,1
	2. Заказник загальнодержавного значення «Обіжевський», ботанічний	162,0
	3. Заказник загальнодержавного значення «Жижавський», ботанічний	155,0
	4. Заказник загальнодержавного значення «Криве», ботанічний	56,0
Разом в межах НПП		913,1

Особливо цінними у природно-заповідному відношенні які потребують особливої уваги, щодо використання, це «Дністровський каньйон» національний природний парк, «Касперівський» ландшафтний заказник загальнодержавного значення, «Жижавський» ботанічний заказник загальнодержавного значення, «Обіжевський»- ботанічний заказник загальнодержавного значення, Урочище «Криве» ботанічний заказник загальнодержавного значення. На територіях цих природно-заповідних об'єктів розміщено 20 сільських населених пунктів і місто Заліщики. Важливо розглядати питання екологічної освіти, виховання з різними віковими групами населення. Проводити роз'яснювальну роботу про цінність довкілля у громаді потенціал рекреаційних природних ресурсів, який можна використовувати, примножувати. Формувати у населення громади екологічну культуру, яка повинна стати звичайним способом життя поширювати цей

менталітет екологічної культури серед рекреантів, туристів які відвідують територіальну громаду.

Упродовж 2024 року за даними Тернопільської обласної військової адміністрації Управління екології та природних ресурсів, у Регіональній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2024 році, подано інформацію «про роботу відділу екологічної освіти національного природного парку «Дністровський каньйон», а саме впродовж 2024 року була спрямована на вдосконалення методики проведення заходів на екологічну тематику та акцій серед різних вікових категорій населення. Наголошено про проблеми які є найбільш актуальні і пов'язанні із життям у природно-заповідних об'єктах, це утилізація сміття, «будівництво інфраструктури та збереження і реставрація існуючих архітектурних та історичних пам'яток та об'єктів» [42, с. 274]. Вирішення цих проблем дасть змогу ефективно використовувати потенціал Національного парку «Дністровський каньйон» зміцнити розвиток територіальної громади.

У 2024 році адміністрацією Національного парку «Дністровський каньйон» «Проведено ряд екскурсій на екологічних стежках: «Заліщицький парк», «Устечко...Червоне», «Фарикова криничка», оглядовий майданчик Білий камінь та ін. Проведено ряд акцій, конкурсів, гуртків зокрема: «Підгодуй пташку»; «Зимовий облік 275 птахів»; «Збережемо першоцвіти»; «Подбаймо про птахів взимку»; «Юні друзі природи»; до Всесвітнього дня дикої природи, Всесвітнього дня Землі та години Землі; «День без поліетилену»; «День водно-болотних угідь»; інформаційний екозахід приурочений до Всесвітнього дня «Вторинної переробки»; «Не спалюй листя - отримай чисте повітря»» [42, с. 274].

Природно-заповідних територій та об'єктів місцевого значення на території Заліщицькій міській територіальній громаді налічується 46 одиниць (див. додаток Б). Для громади це важливий ресурс для розвитку пізнавальної рекреаційної діяльності, збереження та розширення природних екосистем.

У громаді місцеві навчальні заклади освіти повинні проводити освітню роботу серед дітей, школярів, місцевого населення, вносити новизну у вже

дослідженні і описанні природні ландшафти, сприяти вивченню території громади з позиції власника і охоронця. Результати дослідницької роботи про цікаві рекреаційні та природоохоронні об'єкти громади повинна бути відомі у Чортківському районі та на рівні області.

Висновки до розділу 3

1. Рекреаційне природокористування у Заліщицькій міській територіальній громаді розвивається в межах незначно порушеного природного навколишнього середовища є важливим у структурі господарства району. Стратегічні плани розвитку території Заліщицької міської територіальної громади важливо будувати на принципах загальнодержавних підходів сталого розвитку. Саме рекреаційне природокористування як напрямок господарської діяльності у громаді може бути найбільш природоохоронним, економічно вигідним, інвестиційно привабливим, бюджетотворчим.

2. На принципах сталого розвитку, у селах Зелений Гай, Печорна, Добрівляни, Городок, Виноградне, Зозулинці, Синьків, Колодрібка. розвивати сільський зелений туризм, екотуризм. В селах Голігряди, Лисичники, Касперівці, які розміщені на берегах річки Серет, Касперівського водосховища розвивати зони організованої рекреації на увесь рік для відпочинку, оздоровлення місцевого населення, а також приїжджим рекреантам.

3. Освоєння рекреаційного природного ресурсу в межах Заліщицької міської територіальної громади повинно бути науково- обґрунтоване, з вибудованою стратегією послідовних дій у часовому та просторовому вимірі. Кожен із видів рекреаційного ресурсу (водні, біологічні, геологічні, ландшафтні, кліматичні) потребують дослідження на предмет максимально- ефективного використання та збереження.

Особливу функцію у громадах виконують території та об'єкти ПЗФ, які виступають ядрами сталого розвитку у громадах, функціонально можуть розширювати свою дію на прилеглі території і сприяти відновленню природних екосистем.

ВИСНОВКИ

1. Рекреаційне природокористування, як один із видів взаємодії людини із природним середовищем на думку Яковенка І. може бути трьох типів: екстенсивний, перехідний від екстенсивного до інтенсивного і інтенсивний. Нудельман М. визначив три основні функції рекреаційного природокористування: соціальна, економічна, природоохоронна, які мають місце у господарській структурі розвитку території. Питання рекреаційного природокористування, його розвиток через потенціал природних рекреаційних ресурсів України досліджували М.Г. Ігнатенко, Л.М. Корецький, В.С. Кравців, С.П. Кузик, І.Р. Кузик, П.О. Масляк, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Д. Пістун, В.П. Руденко, І.В. Смаль, Н.П. Стецько, О.Г. Топчієв, Н.В. Фоменко, Л.П. Царик, П.Л. Царик, О.І. Шаблій, а також такі українські вчені як Рудова Т, Руденко Л., Пархоменко А., Гетьман В.

2. Розвиток рекреаційного природокористування залежить від багатьох чинників, це: природні умови, наявність природно-заповідних об'єктів, історико-культурних пам'яток, розвитку соціальної інфраструктури, наявності рекреаційних потреб через рекреантів, які є основними споживачами рекреаційних послуг. Для ефективного розвитку рекреаційного природокористування важливим є питання дослідження, освоєння рекреаційних ресурсів. Українські науковці Кілінська К., Паламарчук М.М., Руденко В.П., Стафійчук В., пропонують різні підходи, методи, принципи, класифікації, оцінки рекреаційних ресурсів, придатних для рекреаційного природокористування. Зважаючи на неоднорідність за якісними, кількісними характеристиками рекреаційних ресурсів варто вивчати підбираючи оптимальні методики, залежно від території, рекреаційної потреби та інших умов.

3. Заліщицька міська територіальна громада в складі Чортківського району розміщена на півдні Тернопільської області має значний природно-рекреаційний потенціал. Лісові ландшафти, які у поєднанні із відкритими просторами водойм, чагарниками і лісозахисними зеленими насадженнями, скелястими відслоненнями виконують естетичні, санітарно-гігієнічні, бальнеологічні

функції. Місто Заліщики та навколишня місцевість мали славу як курортного рекреаційного центру. Відомо, що у середині 30-х років XX ст. м. Заліщики був відомим курортом тодішньої Польщі. Для цього було прокладено навіть спеціальну залізничну лінію Варшава-Львів-Заліщики. Історичні події XX століття суттєво вплинули на розвиток Заліщицького краю, як курортного містечка за часів другої Світової війни, була зруйнована відпочинкова інфраструктура міста, у 60-х рр. XX ст. у Заліщиках починає функціонувати дитячий санаторій.

3. У Заліщицькій міській територіальній громаді, рекреаційне природокористування є частиною соціального розвитку області, району, громади, виконує соціальну функцію, яка полягає у наданні послуг – відпочинку, оздоровлення, що сприяє зміцнення ментального та фізичного здоров'я населення. На території Заліщицької міської громади є сприятливі природні умови для розвитку рекреації як короткочасної, так і довготривалої на базі місцевих рекреаційних ресурсів.

Передумовою для розвитку рекреаційних видів діяльності у Заліщицькій міській територіальній громаді є природно-рекреаційний потенціал, який має природну різноманітність: погодні умови є близькими до субтропічного клімату, біологічні ресурси, водні ресурси, ландшафтні ресурси та ін.

У рекреаційному природокористуванні громади задіяні природні водні об'єкти річки Серет, Тупа права притока Серету, Хромова (Хрумова, Громова) ліва притока Серету, Дністер, Касперівське водосховище, у поєднанні із літніми погодами, активно використовуються для пляжно-купального, та інших видів відпочинку.

Екологічний стан водних об'єктів, задовільний, проте результати моніторингових досліджень свідчать про перевищення нормативних норм забруднення Нітрит-іони, мг/дм³ у 3 раз у річці Серет 6 км, від села Касперівці, та у воді річки Дністер біля м. Заліщики, перевищені гранично допустимі концентрації: завислих (суспензованих) речовин мг/дм³ на - 1,53, Біохімічне споживання кисню за 5 діб, мгО/дм³ перевищене на - 1,03, для рекреаційного

природокористування важлива, якість рекреаційного ресурсу, тому місцеві органи самоврядування, повинні сприяти бережному відношенню до водних ресурсів, громади, особливо якщо вони мають рекреаційне значення. саме ці населені пункти у текторіальні громаді є популярними у рекреантів.

4. У Заліщицькій міській територіальній громаді добре є сформована інфраструктура для надання рекреаційних послуг, проте зважаючи на сучасний стан у країні важливо, удосконалити та розширити інфраструктуру для надання рекреаційних послуг. Сприяти популяризації відпочинку, розвивати рекреаційні території і тим самим сприяти їх збереженню, відновленню.

У громаді функціонують 14 закладів відпочинку різного виду Готелі, Садиби, Базис відпочинку загальною потужністю 750 місць, комунальне некомерційне підприємство «Заліщицький дитячий центр медичної реабілітації» Тернопільської обласної ради на 100 осіб, реабілітаційний простір «Сила у волі» при Заліщицькому обласному госпіталі інвалідів війни та реабілітованих на 100 осіб. Умовно при повній наповненості за 100 днів у літні тільки у літні місяці громаду може відвідати 75 000 організованих туристів, це у 2,7 разів більше осіб, ніж проживає у громаді.

5. Природно-заповідні території та об'єкти Заліщицької міської територіальної громади є привабливим ресурсом для рекреаційного природокористування, раціонального використання природного потенціалу території в господарському відношенні. На території Заліщицької міської територіальної громади розміщено і функціонує 46 одиниць ПЗФ, загальна площа яких становить 15392,65 га, фактична площа у межах громади ПЗФ 12703,18 га, «показник заповідності» 36,25 %. Чисельні природно-заповідні території громади представлені - Національний природний парк «Дністровський каньйон», до складу якого входить 4 - Заказники загальнодержавного значення, Регіональний ландшафтний парк, 3 Заказники місцевого значення, Пам'ятка природи загальнодержавного значення, 14 - Пам'ятки природи місцевого значення.

У селах Касперівці, Колодрібка, Синьків, Зозулинці, Городок. Бедриківці, Лисични, Голігради, м. Заліщики у яких функціонує декілька природно-заповідних об'єктів, є зони регульованої, стаціонарної рекреації та господарська зона вони особливо приваблюють рекреантів тут активно розвивається рекреаційна діяльність. В зоні регульованої рекреації налагоджена інфраструктура для короткочасного відпочинку та оздоровлення населення. Доцільно у цих населених пунктах розвивати науково-пізнавальні види відпочинку, культурно-пізнавальні такі як природничо-пізнавальні тренінги, дослідницькі еколого-освітніми стежками, пізнавальні екскурсії, відвідування історичних та визначних в історичному та культурному відношенні місцевостей та ін. Мальовнича природа пробуджує натхнення для творчості у митців, художників, творців літератури і науки, які проводять тут семінари та конференції.

Важливо у громаді удосконалити і розвивати інфраструктуру відпочинкових комплексів, які б сприяли збереженню довкілля, у природно-заповідних територіях. Особливо контролювати утилізацію сміття, скид стічних вод, разове навантаження від розміщення рекреантів в заповідних територіях, особливо у літню пору року коли такі питання є актуальними у лютню пору року коли громаду з метою відпочинку відвідує значна кількість приїжджих туристів, активізується у відпочинку і місцеве населення.

6. Рекреаційне природокористування є важливим напрямком у розвитку Заліщицької міської територіальної громади, зважаючи на значний потенціал рекреаційних ресурсів. Стратегічні плани розвитку території Заліщицької міської територіальної громади важливо будувати на принципах загальнодержавних підходів сталого розвитку. Рекреаційне природокористування як напрямок господарської діяльності у громаді може бути найбільш природоохоронним, економічно вигідним, інвестиційно привабливим, бюджетотворчим. Для впровадження механізмів сталого розвитку на рівні громади важливо проводити екологічну оцінку території, яка повинна

проводитися об'єктивно для запобігання негативних впливів на природні комплекси.

7. Головним ресурсом у структурі рекреаційного природокористування Заліщицької міської територіальної громади повинні бути малозміненні ландшафти, «дикі» місцевості, природні цікаві місця де людина підлаштовується під природні процеси. У Долина річки Дністер на її лівому березі в межах Національного парку «Дністровський каньйон» розміщені села Зелений Гай, Печорна, Добрівляни, Городок, Виноградне, Зозулинці, Синьків, Колодрібка. У цих селах доцільно розвивати сільський зелений туризм, екотуризм саме місцеве населення з розвинутим приватним домогосподарством, може надавати послуги туристам, знайомити їх з історією краю, місцевими традиціями, легендами, отримувати додатковий дохід, стимулювати розвиток громади.

У селах Голігряди, Лисичники, Касперівці, які розміщені на берегах річки Серет, Касперівського водосховища розвивати зони організованої рекреації на увесь рік. Стаціонарні, сучасні заклади відпочинку різної потужності можуть забезпечити різні види відпочинку, оздоровлення місцевим жителям, а також приїжджим рекреантам.

8. На території громади є цінні у природно-заповідному відношенні об'єкти які потребують особливої уваги, щодо використання, це «Дністровський каньйон» національний природний парк, «Касперівський» ландшафтний заказник загальнодержавного значення, «Жижавський» ботанічний заказник загальнодержавного значення, «Обіжевський» - ботанічний заказник загальнодержавного значення, Урочище «Криве» ботанічний заказник загальнодержавного значення. На територіях цих природно-заповідних об'єктів розміщено 20 - сільських населених пунктів і місто Заліщики. Важливо розглядати питання екологічної освіти, виховання з різними віковими групами населення. Проводити роз'яснювальну роботу про цінність довкілля у громаді потенціал рекреаційних природних ресурсів, який можна використовувати, примножувати. Формувати у населення громади екологічну культуру, яка повинна стати звичайним способом життя поширювати цей менталітет

екологічної культури серед рекреантів, туристів які відвідують територіальну громаду.

У громаді місцеві навчальні заклади освіти повинні проводити освітню роботу серед дітей, школярів, місцевого населення, вносити новизну у вже дослідженні і описанні природні ландшафти, сприяти вивченню території громади з позиції власника і охоронця. Результати дослідницької роботи про цікаві рекреаційні та природоохоронні об'єкти громади повинна бути відомі у Чортківському районі та на рівні області.

Список використаних джерел

1. Балан А., Савченко Д., Савченко В. Рекреаційний потенціал в економічному розвитку територіальних громад України. Рекреаційний потенціал в економічному розвитку територіальних громад України. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No1/109.pdf>
2. Безгубенко О., Коропецька У., Мизак Н., Олійник В. Дзвиняч // Тернопільщина. Історія міст і сіл : у 3 т. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2014. Т. 2 : Г — Л. С. 167.
3. Відвідай місто Заліщики омите річкою Дністер . URL: http://zalrada.gov.ua/?page_id=1404 .
4. Заліщики. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%89%D0%B8%D0%BA%D0%B8>
5. Заліщики відпочинок. URL: <https://www.google.com/search?q=>
6. Заліщицька громада з 2020. URL: <https://dream.gov.ua/ua/community/62783?fromUri=/communities&fromPage=22>
7. Заліщицький обласний комунальний дитячий санаторій. URL: <https://irp.te.ua/2012-01-05-14-57-10>
8. Заставецька Л., Мариняк Я., Стецько Н. Розвиток рекреаційного природокористування в Тернопільському районі // Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : Гельветика, 2025. № 5 (5). – С. 123-134. DOI: <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2025.5.12>
9. Екологічний менеджмент. Навч. посіб.: За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. Київ: Знання, 2006. 366с.
10. Жарких М.І. Храми Поділля. Заліщицький район. URL: <https://photo-lviv.in.ua/zalischyky-abo-ulyublenyj-kurort-lvivyan-i-ne-tilky/>
11. Клименко Б., Хаварівський Б. Міська геральдика Тернопільщини: Тернопіль: “Воля”, 2003. 500с. URL: <https://photo-lviv.in.ua/zalischyky-abo-ulyublenyj-kurort-lvivyan-i-ne-tilky/>

12. Касперівці. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96>
13. Касперівське водосховище (с. Касперівці, Тернопільська обл.): карта, фото, опис Natalka 10324. URL: <https://drymba.com/uk/1038461-kasperivske-vodoskhovysche>
14. Kasperivtsi climate (ukraine). data and graphs for weather & climate in kasperivtsi. <https://en.climate-data.org/europe/ukraine/ternopil-oblast/kasperivtsi-265501/>
15. Кілінська К.Й. Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. Чернівці: Рута, 2007. 492 с.
16. Курорти та відпочинок Заліщицький район. URL:
<https://stejka.com/ukr/ternopolskaja/zalewiki/bazaotdixa/>
https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/405256-545-resorts-leisure-zalischytskyi-raion.htm
17. Лелеченко А. П. Феномен поняття “сталий розвиток” // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» URL:
<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1649#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BC%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%E2%80%9C%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%CB%AE%20%D0%B2,%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%E2%80%9C%D0%9D%D0%B0%D1%88%D0%B5%20%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%94%E2%80%9C>.
18. Ліси Тернопільська область. URL: <https://irp.te.ua/lisy-ternopilska-oblast/>
19. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 96 с.

20. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. URL: <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>
21. Недашківська Н.Ю. Рекреаційна система Радянських Карпат. Київ: Вища школа, 1983. 116с.
22. Олійник В. Касперівці // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2005. Т. 2 : К — О. С. 48–49.
23. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/>
24. Південно-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства. URL: <https://sw.forest.gov.ua/dijalnist/mislivske-gospodarstvo/mislivske-gospodarstvo-ternopilshchini.html>
25. Питуляк М.Р., Питуляк М.Р., Стецько Н.П. Рекреаційний потенціал бальнеологічних ресурсів Тернопільської області. International scientific and practical conference «Challenges, threats and developments in biology, agriculture, ecology, geography, geology and chemistry» : conference proceedings, July 2-3, 2021. Lublin : «Baltija Publishing»), p. 165-169.
26. Подорожі Україною: дивовижний Дністер та курортні Заліщики. URL: <http://igormelika.com.ua/shhodennik-mandrivnika/podorozhi-ukrajinoju-divoviznij-dnister-ta-kurortni-zalishchiki>
27. Природно-заповідний фонд України. Закон України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-zakon.html>
28. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Tex>
29. Про затвердження Положення про національний природний парк. URL: "Черемоський" https://zakononline.ua/documents/show/62848___62848
30. Реєстр природно-заповідного фонду Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району станом на 01.03.02023 р. URL:

https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%89%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B001032023.pdf

31. Піка Серет. URL: <https://irp.te.ua/2010-10-22-19-24-38/>

32. Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: підручник. Київ: ВД «К.-М. Академія» Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568.

33. Сажнєва Н.М. Рекреаційна географія: навч. посіб. Мелітополь: Люкс, 2008. 329 с.

34. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. 264 с.

35. Стафійчук В.І. Рекреалогія: навч. посібник. Київ: Альтпрес, 2006. 264. с.

36. Стецько Н.П. Рекреаційне використання природозаповідних територій на прикладі Тернопільської області. // Наукові записки Тернопіль:, пед. ун-ту. Серія: Географія. №1. 1998. С. 84 – 86.

37. Стецько Н.П. Еколого-географічні аспекти рекреаційної діяльності в межах Тернопільської області. // Наукові записки Тернопіль: пед. ун-ту. Серія: Географія. №1 2000. С. 103 – 105.

38. Стецько Н.П. Використання природних ресурсів Тернопільської області у лікувальних цілях, як об'єкт дослідження медично-рекреаційного природокористування. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. Спеціальний випуск: стале природокористування підходи, проблеми, перспективи. Тернопіль: СМП «Тайп». № 1. (випуск 27). 2010. С.138-144.

39. Стецько Н.П., Питак Я. Еколого–географічна характеристика річки Серет в межах Заліщицького району // Матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, магістрів, студентів кафедри геоекології та методики

викладання екологічних дисциплін на НДЛ "Моделювання еколого-географічних систем». Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2018. С.130-133.

40. Стецько Н.П. Особливості екологічного туризму у національних природних парках України. // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Чайковський організатор заповідної справи на Тернопільщині». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Чайковський організатор заповідної справи на Тернопільщині» . Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2022.170-174 с.

41. Стецько Н.П. Химера О.Ю. Екологічний туризм у національних природних парках Карпатського регіону. // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. – Тернопіль: Тайп, 2023.-№7. вип. 7. - С. 69-71.

42. Тернопільська обласна військова адміністрація Управління екології та природних ресурсів Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2024 році. Тернопіль. 2025. URL:

https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/%D1%80%D0%B5%D0%B3_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C2024%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf 274 с.

43. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А — Й. 696 с.

44. Тернопільська обласна військова адміністрація Управління екології та природних ресурсів Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2024 році. Тернопіль 2025. URL: https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/%D1%80%D0%B5%D0%B3_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C2024%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf 153 с.

45. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
46. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. URL: https://tourlib.net/books_ukr/fomenko12.htm
47. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
48. Царик Л. Заповідне і рекреаційне природокористування як новий науковий напрям. Рекреаційне і заповідне природокористування. // Зб. Наук. Праць. Тернопіль: СМП «Тайп». С.19-29.
49. Царик Л.П. Заповідна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: СМП «Тайп», 2013 256 с.
50. Царик П.Л. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку. Монографія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2005. 187 с.
51. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії, Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 744 с.
52. Шаблій О. Суспільна географія: у 2-х кн., Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. Кн. 1. 814 с.; Кн. 2. 706 с.
53. Шаблій О. Суспільна географія. Книга третя. Проблеми теоретичних досліджень, геогуманістики, географічної освіти [Вибрані твори]. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2017. 562 с.
54. Яковенко І.М. Про зміст і методику розробки комплексної картографічної моделі регіонального рекреаційного природокористування // Укр. геогр. журнал. - 2003.№2. С 38-43.
55. Яцечко-Блаженко Тетяна. Курорт Заліщики. Пальми на березі Дністра. URL: <https://photo-lviv.in.ua/kurort-zalishchyky-palmy-na-berezi-dnistra/>

ДОДАТОК А

Перелік об'єктів ПЗФ, території яких входять до складу територій та об'єктів інших категорій, у межах Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району [30].

Категорія та назва об'єкту ПЗФ, до складу території якого входять інші об'єкти ПЗФ	Об'єкти ПЗФ, території яких входять до складу територій ПЗФ інших категорій	
	Категорія, значення, назва, тип	Площа, га
1. Національний природний парк «Дністровський каньйон»	1. Заказник загальнодержавного значення «Касперівський», ландшафтний	540,1
	2. Заказник загальнодержавного значення «Обіжевський», ботанічний	162,0
	3. Заказник загальнодержавного значення «Жижавський», ботанічний	155,0
	4. Заказник загальнодержавного значення «Криве», ботанічний	56,0
	5. Регіональний ландшафтний парк «Дністровський каньйон»	1592,44
	6. Заказник місцевого значення «Урочище «Вівошів», ботанічний	18,0
	7. Заказник місцевого значення «Городоцько-Добрівлянський», іхтіологічний	51,00
	8. Заказник місцевого значення «Касперівсько-Городоцький», іхтіологічний	36,8
	9. Пам'ятка природи загальнодержавного значення «Урочище «Глоди», ботанічна	16,0
	10. Пам'ятка природи місцевого значення «Касперівські скелі», геологічна	5,00
	11. Пам'ятка природи місцевого значення «Іване-Золотецький розріз нижнього девону», геологічна	2,00
	12. Пам'ятка природи місцевого значення «Відслонення п'ятої тераси Дністра», геологічна	0,10
	13. Пам'ятка природи місцевого значення «Відслонення шостої тераси Дністра», геологічна	0,05
	14. Пам'ятка природи місцевого значення «Дністровські феномени», геологічна	1,00

	15. Пам'ятка природи місцевого значення «Сеноманські богатири», геологічна	0,10
	16. Пам'ятка природи місцевого значення «Касперівські сфінкси», геологічна	0,10
	17. Пам'ятка природи місцевого значення «Богданівський степ», ботанічна	7,76
	18. Пам'ятка природи місцевого значення «Синьківська степова ділянка», ботанічна	9,20
	19. Пам'ятка природи місцевого значення «Зозулинська степова ділянка №1», ботанічна	2,40
	20. Пам'ятка природи місцевого значення «Зозулинська степова ділянка №2», ботанічна	1,00
	21. Пам'ятка природи місцевого значення «Деренівська стінка», ботанічна	6,00
	22. Пам'ятка природи місцевого значення «Стінка-Криве», ботанічна	5,00
	23. Пам'ятка природи місцевого значення «Стінка «Городок – Костільники», ботанічна	11,40
Разом в межах НПП: Кількість об'єктів – 23		2678,45
2.Регіональний ландшафтний парк Дністровський каньйон»	1.Пам'ятка природи місцевого значення «Заліщицький горизонт нижнього девону», геологічна	1,80
	2.Пам'ятка природи місцевого значення «Дуби Тараса Бульби», ботанічна	0,04
	3.Пам'ятка природи місцевого значення «Гінго дволопатево», ботанічна	0,02
	4.Пам'ятка природи місцевого значення «Бундук канадський», ботанічна	0,03
	5.Пам'ятка природи місцевого значення «Софора японська», ботанічна	0,01
	6.Пам'ятка природи місцевого значення «Горіх ведмежий №1», ботанічна	0,01
	7.Дендрологічний парк місцевого значення «Заліщицький дендропарк»	2,00
	8.Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Заліщицький»	5,00
Разом в межах РЛП: Кількість об'єктів –8		8,91

3.Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Заліщицький парк»	.Пам'ятка природи місцевого значення «Дуб над Дністром», ботанічна	0,07
	2 Пам'ятка природи місцевого значення «Гінкго Ігнатія Борковського», ботанічна	0,04
Разом в межах РЛП: Кількість об'єктів –		0,11

ДОДАТОК Б
Переліки ПЗФ по територіальних громадах
Чортківського району [23]

№ п/п	Назва громади	Кількість одиниць ПЗФ	Загальна площа ПЗФ га	Фактична площа, у межах громади ПЗФ га	«показн ик заповід ності» у %
1	Білобожницька сільська територіальна громада	6	4,93	4,93	0,02
	Більче-Золотецька сільська територіальна громада	14	593,97	395,67	3,80
2	Борщівська міська територіальна громада	46	5311,8614	5262,1314	12,78
3	Бучацька міська територіальна громада	26	4124,47	3133,71	5,99
4	Васильковецька сільська територіальна громада	3	398,73	398,73	2,34
5	Гримайлівська селищна територіальна громада	7	5862,6102	5862,6102	17,72
6	Гусятинська селищна територіальна громада	7	6133,7483	6133,7483	24,85
7	Заводська селищна територіальна громада	9	663,4298	662,9098	7,31
8	Заліщицька міська територіальна громада	46	15390,65	12703,18	36,25
9	Золотопотіцька селищна територіальна громада	17	8630,08	6226,5	38,89
10	Іване-Пустенська сільська територіальна громада	6	241,64	194,64	2,43
11	Колиндянська сільська територіальна громада	3	18,85	18,85	0,12
12	Копичинецька міська територіальна громада	9	4505,95	4504,92	26,33
13	Коропецька селищна територіальна громада	10	4388,20	3996,76	46,10
14	Мельнице-Подільська селищна територіальна громада	26	15614,84	13816,74	56,51

15	Нагірянська сільська територіальна громада	11	822,0599	821,9399	4,55
16	Скала-Подільська селищна територіальна громада	14	81,77	81,77	0,44
17	Товстенська селищна територіальна громада	20	7669,84	5582,12	16,49
18	Трибухівська сільська територіальна громада	1	0,02	0,02	0,0002
19	Хоростківська міська територіальна громада	4	747,52	747,52	4,05
20	Чортківська міська територіальна громада	15	603,4588	603,3588	3,99
	Всього	300	81808,6284		